

Butlletí

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY V

ABRIL-JUNY 1895

N.º 17

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

Preus de subscripció: Pels socis residents, per semestre, una pesseta; per any, dues pessetes; pels socis delegats (pagant per anyades, à la bestreta), quatre pessetes; pel públich (idem), cinch pessetes. Los números solts y los tomos d'anys passats, ab augment de preu.

Punts de subscripció: En Barcelona, local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradís, 10, segon), y llibreria d'Alvar Verdaguer (Rambla del Mitj, 5).

Redacció y Administració: Barcelona, carrers de Paradís, 10, y Llibreria, 21, segon.

SECCIÓ D'EXCURSIONS

EXCURSIÓ PARTICULAR Á NURIA

EN PLE HIVERN (I)

Senyors: Al presentarme per primera vegada en aquesta distingida societat á l'objecte de llegirvos algunes modestes apuntacions referents á ma fa poch efectuada excursió al santuari de la Mare de Déu de Nuria; al tenir l'honor de dirigir la paraula als intrèpits campeons que recorren tantes encontrades y ab frase galana è immens caudal de ciencia y erudició descriuen tants monuments y llocs de l'estimada terra catalana; permeteu que comenci confessant ma insuficiencia y la viva emoció qu'embarga lo meu ànim. Perquè, en veritat, llevant tal vegada l'ossadia de l'empresa realisada en mitj dels rigors d'un hivern excepcional com ha sigut lo passat, m'apar que no hi hà en aquesta relació res digne de cridar la vostra atenció, ser comparable á les vostres descripcions, tant notables per la bellesa de la dicció com pels reculls històrichs y artístichs

(1) Memoria llegida en la sessió del 19 Abril de 1895.

qu'enclouen. Y es comprèn. ¿A qui interessa la vista de les monòtones planures de Waterloo sense'l recort de la famosa batalla? ¿Qui detè'l seu pas pera meditar devant los enasprats grenys del port de la Massana, en lo Pireneu català, si no sap que va desfilar per allí, fa dos mil anys, l'exèrcit d'aquell immortal capdill que portava'l terror y la guerra al meteix cor de l'Italia? Donchs ma excursió no entranya cap d'aquelles belleses.

Per això temo que van á resultar insulses y descolorides aquestes ratlles; y per això també reclamo tota la vostra indulgencia, suplicantvos no vegeu en elles sinó la relació llisa, però fidel, de les dificultats tingudes de vence y dels quadros que presentaven les solitaries y blanques montanyes de Nuria en lo dia en que fou verificada l'ascensió.

Començaré, donchs, manifestant que, havent estat á Nuria durant l'estació d'estiu y fantasiant mon cervell desde aquell dia sobre l'aspecte sublim de soletat y callament qu'havien de presentar aquelles altures en lo cor de l'hivern, vaig resoldre realisar l'excursió tot seguit d'una gran nevada, presentàntsem l'ocasió de portarla á cap ab aquelles circumstancies el 19 de Febrer prop passat, en qual dia, acompanyat de mon distingit y bon amich don Antoni Amatller, partírem de Barcelona pera Ripoll en lo tren de les set del matí.

La nostra vestidura era la següent:

Roba interior de llana, botes altes impermeables, *pasamontes*, rus y un sòlit *alpenstock* á la mà. Instruments: baròmetre aneroide pera la medició de les altures, termòmetre y aparells fotogràfics.

Arribats á Ribes á les 2 de la tarde, tornem á sortir cap á Caralps abans de les 3, després de dinar en la fonda d'en Nissot, y seguintnos dos cavalleries ab los nostres equipatges.

A curta distancia de Ribes ovirem ja les montanyes de Caralps ab sos blanchs focalls de neu, mentres serpenteja als nostres peus lo murmurejant Fresser, quals ones crestallines saltan alegres y remoroses, llepant los grans còdols llustrosos del seu llit. En les voreres aixequen tristament

ses desfullades branques les albes de blanca escorxa, reflectantse en lo mirall d'alguna qu'altra gorga; y ençà y enllà, pasturant la migrada herba que resisteix encare lo cru hivern, apareix de tant en tant per aquells llochs algun remat errant y demacrat per la magror de l'aliment.

Al cap d'una hora, en un recolze del camí, s'obra de sopte la vista llunyana del pintoresch poble de Caralps, enrastellat com un niu d'àguiles en les enasprades vessants de la montanya y coronant la boyra sos enlàyrats cims. Continuem lo camí, y trobem més tart, al peu de la vessant en qual falda s'hi destaca ab tots sos detalls, lo poble, sobressortint per dessobre dels plomiços teulats de piçarra sa antiga iglesia estil romànich sigle XI.

Caminem, admirant á la nostra dreta lo bellíssim paisatge de l'atribulat torrent que salta y remoreja fortament, un molí ab negres y mitj esfondrats murs, y per fons los cims de les montanyes embolcallades en vaporós vel blanch. Després deixa'l camí lo curs del rival y, enfilantse en seguits rodeigs, nos porta á les primeres cases de Caralps, ahont nos aturem pera visitar l'antiquíssim castell, entrant alguns minuts després á l'hostal.

Eren les sis.

Després de sopar tenim una entrevista ab les autoritats civil y eclesiàstica del poble, pera les quals portavem cartes de recomanació; y, sorpresos dits senyors á l'enterarse del nostre projecte, ab carinyosos consells que'ls hi agrahirem sempre més, s'esforcen en disuadirnos, objectant sa llarga experiència y coneixement pràctich del país les dificultats insuperables y lo perill de l'empresa després de les varies abundoses nevades que s'han acumulat en la montanya, fent impossible y en extrem perillosa l'ascensió á Nuria.

En això arriba á la nostra noticia que dos peatons del poble han arribat aquell meteix dia, encare qu'ab grans penalitats y perills, á obrirse pas per entre la neu y á acostarse al santuari. Los fem cridar, y després d'escoltarlos decidim emprendre la pujada á les 8 del matí del següent dia, 20 de Febrer.

Al vèurens tant resoltos, los senyors tinent d'arcalde y

jutge municipal s'ofereixen á acompanyarnos, insistint en los seus propòsits fins al punt gayre bé d'imposarnos los seus serveys.

A la nostra arribada á Caralps creyam sufficient lo servey de dos homes coneixedors del camí pera guiarnos en la nostra ascensió; més, després d'haver escoltat los consells de dits senyors, los quals nos indicaven les probabilitats de vèurens impossibilitats d'arribar al nostre destí á causa de les grans fatigues qu'experimentariem, y que podia donarse'l cas de tenir de portarnos á coll com va succehir á cert excursionista que fa poch havia intentat arribar al santuari, qui, rendides ses forces per lo cansament y'l fret, tingué de retornar á Caralps en braços de quatre homes.

Dia 20.— Llevats á les 7 del matí, observem qu'una espessa boyra cobreix les montanyes qu'envolten lo poble. Lo panorama és magnífich, y, en ales de l'afany d'empendre la marxa, nos sembla que la neu dels cims és poch espessa.

A les 8 desapareix la boyra y s'organisa la sortida. Seguim per un viarany pedregós y relliscós clapejat per la neu. Al guanyar majors altures se distingeixen, vers á mitj-jorn, les montanyes que'ns separen de la plana de Vich, y's descobreix també gran part de la frondosa vall del Fresser ab atapahides clapas blanques en les ubagues ahont no hi entrà'l sol.

Són les 8 y 15 minuts quan arribem á l'Oratori, ahont descensem, contemplant l'esplèndit panorama de montanyes y planuries que van esfumantse llunyadanes. Tornem á empendre la pujada. L'espessor de la neu creix per moments. Nos hi enfonsem fins als genolls y's presenta al nostre esguart l'imponent barrancada que conduceix á Nuria, esplèndida en sa immensitat y contrastant la blancor de ses neus ab los foscots tons dels penyals qu'à cada costat aixequen ses enterques puntes, com majestuosos y eburnis ciclops que la resguarden. Desde aquet moment perdem tot rastre de camí: ha desaparegut baix intensa capa de neu, y tenim d'orientarnos per les prominencies de les montanyes pera seguir lo nostre camí.

Els nostres passos se fan més y més dificultosos, degut als esforços necessaris pera arrancar les nostres cames de les profunditats de la neu. Aquells imponents estimballs nos recorden l'Infern del Dant. Aquells formidables penyals semblen desafiar les tempestats qu'escombren ses gelades arestes, mentres que les montanyes que formen son march, encare que guanyantles en noble altura, porten marques de pausada emperò may interrompuda consumpció. Aquell meravellós espectacle detura un moment la nostra marxa, sense satisfer per això per complert la nostra admiració; y nos infundeix nous ànimos pera prosseguir en busca de lo imprevist y de lo desconegut.

Als pochos minuts arribem al pont de Cremal, qual estructura produheix estrany efecte.

A les 12 arribem á la Cova Paredada, tenint la sort de trobarhi alguna llenya, lo qual nos permet encendre foch y esmorçar. Mentres restaurem les nostres forces ab una estona de descans y algun aliment, ovirem un isart trasant lleuger pels inaccessibles estimballs de l'enfront, y, apuntantli ab una carrabina y orientantme segons les indicacions d'un dels guies, disparo. Los ecos repercuteixen lo tiro. L'isart ha fet un bot y ha desaparegut. Caigué? Impossibile és respòndren, y encare més asseguràrsen, per la distancia y per lo perillosíssim que resulta atravesar les immenses moles de glaç y neu que'ns separen de l'altra part del barranch.

Prosseguim, y aviat comencem á sentir lo fret contacte de la boira que va extenent son mantell al nostre voltant. Lo camí's fa més y més penós, en alguns llocs hi hà congestes de més de 50 palms de neu, però's sostenen bé per estar glaçades; nos aturem un moment pera contemplar los caramells de glaç que penjen de les roques; alguns n'hi hà que mideixen més d'un metre. Los guies nos adverteixen que convé apressar la marxa pel perill que hi hà de que's desprenguin y cayguin sobre els nostres caps.

A dos quarts d'una arribem al Salt del Sastre, pahorós precipici á l'estiu y convertit are en un senzill pla inclinat format per una congesta de incalculable espessor. Sola-

ment se veuen les pedres de la barana del camí. Passem per dessobre. Observem que'ls forats qu'obrim ab nostres alpenstocks són blaus, y que'l llit del torrent està enterament glaçat. Després d'haver recorregut ab tota felicitat aquesta part del camí tant dificultós y ple de perills, arribem á la Cascada, que'ns produeix un efecte impossible d'expressar.

Remata la font un frontó de glaç, format, sens dupte, per l'escuma, y en qual centre hi hà un forat rodó. Per aquell forat se veu caure un doll d'aygua que desapareix, tornantse á veure sortir per dessota al precipitarse en lo torrent. Nos és impossible fotografiar aquella maravella á causa de l'espessa boyra. Aquesta contrarietat nos causa un verdader sentiment; més, endevant...

La capa de neu que trepitjem creix per moments: los pins y'ls abets apenes treuen los cims de ses sepultades copes. Hi anem caminant per demunt. Branques trinxades pel pes de la neu y per les avalanxes cubreixen la blanca catifa. Endevant sempre. Desapareixen després les roques, los arbres y tota vegetació: la naturalesa ha desaparegut y dorm sota'ls immensos plechs de l'invernal mortalla. De prompte sentim un esclafit. Què és? S'ha romput lo bastó ab que tantejava'l terreno lo guia devanter, y'l pobre home va rodolant costa avall, ab perill de anar á estrellarse al fons del torrent; però, gracies á Déu, consegueix aturar, per fi, la vertiginosa carrera de sa caiguda enfonsant los braços en la pregona capa de neu.

Més ja'l curs de la nostra marxa se va fent més y més dificil en l'espès mantell de negrenca boira que'ns envolta. Abans de passar per algun dels llochs, s'aturen los guies pera advertirnos lo perill que correm y aconsellarnos lo més gran callament, donchs los enormes caramells que penjen sobre dels nostres caps se desprenen á la més petita vibració de l'aire.

Aprassem lo pas tant com nos ho permet la creixent dificultat de la marxa, enfonsantnos en la neu fins á les cuixes y necessitant més d'una hora pera franquejar una distancia de 500 metres.

Quelcom de solemne y eternal pareix regnar en aquestes soletats, á quals plantes venen á morir los llunyadans murmuris de tots los temps y de totes les civilisacions; però l'immensa quietut y la vaguetat de lo desconegut, lluny d'amilinar la nostra pensa, nos anima més y més, fentnos insensibles á les contingencies dels perills.

Lo panorama és indescriptible: ab prous feynes se distingeixen ses ratlles. Colossals masses blanques clapejades de punts negres tanquen l'horitzó. A través de l'espessa cortina nuvolosa que tapa la celestial volta se transparenta'l sol com una bola de foch.

Arribem, per fi, al pla de Sant Gil. Grans fatigues pera atravessar-lo, donchs arribem á enfonsarnos fins á la cintura.

—Lo santuari de la Mare de Déu de Nuria hà d'estar molt prop d'aquí,—nos diuen los guies.

Lo busquem ab la vista: la boira nos priva de descobrir-lo. Per fi, al poch minuts arribem á la porta-reixa, trobantla enterrada sota la neu fins les tres quartes parts de son dintell; y llençant un estrepitós *hurrah* que ressona en l'immensitat del desert, saltem á l'atri per dessorbre de la paret de la tanca, la qual sobressortia uns tres palms per dessorbre de la neu. Aquesta arriba al nivell dels archs de volta dels pòrtichs. Lo pes de sa mole ha reventat una porta. Per ella penetrem entusiasmat en l'edifici. Eren les dugues en punt.

S'apressen los guies á encendre foch mentres fem algunes observacions fisiques. Altitut, 1,840 metres; temperatura, 2 graus sota zero, interior de l'edifici.

Curta fou la nostra estada en lo santuari, donchs á causa de la nostra fatiga nos trobavem quasi sense alè pera tornar á arrostrar les dificultats del retorn. La set nos devorava, y, encare que vos serà difícil creureho, nos trobavem sense aygua pera beure. La crestallina font de Sant Gil, quals abundoses y gelades aygues són la delicia dels que visiten aquelles altures durant los ardorosos dies d'estiu, estava amagada sota la neu, així com totes les demés que vessen ses aygues al voltant del santuari. No hi

havia altre recurs que fer un suprem esforç pera buscar en algun lloch aquest element tant indispensable pera la vida, á qual objecte un dels nostres guies, saltant per una de les finestres de l'edifici, armat ab un picot, surtí en busca del llit del riu, ò, més ben dit, del lloch aproximat ahont aquest devia trobarse, y allí, després d'obert un clot ben fondo en la neu, pogué conseguir lo que tant ànhelavem.

Un detall que creyem pot esser d'utilitat als qu'efectuhin ascensions d'aquesta mena consisteix en la classe de comestibles més ò menys indicats pera ajudar lo cos á resistir lo fret y'l cansament. Entre ells nos donà resultats sorprenents lo *foie gras*, extracte de fetge d'ànech, lo qual, degut á ses propietats nutritives y riquesa en carbonos, augmenta d'un modo considerable lo calor del cos. En fi, després d'escalfarnos alguns moments y restaurades les nostres forces ab senzill però gustós àpat, emprenem lo descens cap á Caralps, ab gran contentament dels nostres guies, quals paraules y semblants revelen lo temor de vèurens sorpresos per la foscor de la nit abans d'arribar al poble. Saludem, donchs, ab respecte y gratitut lo santuari y'ns despedim d'aquelles regions ab una nutrida descarga. Animosos y contents com vencedors després de renyida batalla, creuhem gaire bé á salts lo Pla de Sant Gil, tant fatigós poques hores abans, y continuem la baixada embolcallats en espessa boira. La pahorosa timba estiuenca del Salt del Sastre la baixem deixantnos anar per la pendent de la meteixa congesta amassada en lo propi precipici, arribant, per fi, á l'Oratori á les set, y al poble de Caralps á tres quarts de vuyt, portant atapahits caramells en les barbes y coberts los vestits de glaç. Abans de terminar aquesta breu ressenya de la nostra excursió, sígam permès fer constar que may nos serà prou possible agrahir les fines atencions y los obsequis que nos dispensaren les autoritats de Caralps, y particularment lo senyor rector, qui, á més de posarse incondicionalment á la nostra disposició, nos facilità totes les claus del santuari.

EXCURSIÓ PARTICULAR

á Valls, Pla de Cabra, Vallespinosa, Santa Coloma de Queralt y Igualada

Lo dia 24 de Març de 1894 lo Sr. Osona y l'infrascrit sortiem de Barcelona en lo tren correu de Reus de les 5'40 de la tarde (hora oficial), lo qual nos deixà á Valls á les 10'25 de nostre meridià, després de fer trasbord á Roda.

Grata impressió reberem á l'entrar en la ciutat de Valls. Gran gentada omplia 'ls carrers, atreta pels armoniosos cants de nutrit coro que, acompanyat de bona música, recorria la ciutat, portant arreu l'alegria y l'animació. Era la joventut laboriosa, la joventut entregada, incansable, al treball en la fàbrica ò en lo camp durant llargues hores del dia, que celebrava ab entusiasme la típica y poètica festa del Dissapte de Gloria, celosa de la conservació de les poètiques caramelles, d'eixos ayres populars que viuràn mentres visqui el nostre poble, que té tant arrelat lo sentiment de lo bell y qu'està tant encarinyat ab les seves hermoses tradicions, que semblen part integrant de la seva existencia.

Valls, cap de partit importantíssim, és la quarta ciutat de la província de Tarragona. Dista de la capital 20 kilòmetres y 96 de Barcelona, compta 16,600 habitants, y se troba á uns 210 metres aproximadament d'altitut.

Situada la ciutat de Valls al mitj de la bonica plana de Pla de Cabra, que no és altra cosa que la part superior del Camp de Tarragona, á 3 kilòmetres del Francolí y á uns 12 del Gayà, y sota les vessants de la serra de Miramar, té gran abundor d'aygues d'excelent calitat y molts regadius, y gosa d'un clima saludable y d'una temperatura benigna. Lo *Miramar* de Valls és una serra situada al ponent de la població, en quals vessants s'hi veuen nombroses cases de camp anomenades *boscós*, ahont van á estiuejarhi infinitat de families de la ciutat, puix és aquell punt sumament fresch, saludable y pintoresch.

Baix lo punt de vista agrícola è industrial, té Valls considerable importancia.

Recull cànem, blat de moro, llegums, oli, garrofa, vi y avellanes. Aquestos dos últims articles, qu'exporta en gran cantitat, formen la base de la seva riquesa. Té fàbriques de teixits de cànem, de llana y cotó, de filats, d'adoberies, de sabó, d'ayguardent; forns de calç, teula y rajola; molins fariners y d'oli; y altres elements pera 'l desenrotllo de les arts. Tenen també fama desde temps immemorials ses tintoreries, espartenyeries y fleques.

Nou iglesies compta la ciutat. Mereix esser visitada la principal ò parroquia de Sant Joan, qu'és d'una nau gòtica de grans dimensions.

Lo Banch, de moderna creació, està molt ben reputat. Té també Valls gran nombre d'escoles, colegi de segona ensenyança, un centre de lectura bastant concorregut, un bonich Teatre Principal y dos ò tres més d'inferior categoria, pertanyents á societats recreatives. L'Hospital, la Casa de Caritat y 'l Cementiri són tres instituts en poques ciutats com á Valls montats á tal altura.

La mellor fonda és la de la *Rossa*, hont nos hostatjàrem. També s'està bé y es troba confort en les del Centre y del Comerç, y en los hostals de Sant Antoni y de l'Antonet.

Devem recomanar lo bon servey de cotxes y tartanes d'en *Ferràn*, á preus mòdichs, pera viatges y excursions per la regió, en qu'abunden los punts dignes d'esser visitats, com Santes Creus (distant 3 hores), Cabra (1 y $\frac{3}{4}$), Pont de l'Armentera (3 y $\frac{1}{2}$), etc.

Entre Valls y Tarragona hi hà dugues diligencies diaries.

Lo dia següent, diumenge, sortiem de Valls á les 6'30 del matí, en una tartana d'en *Ferràn*, per la carretera que per Cabra porta á Sarreal, ahont empalma ab la que va de Montblanch á Santa Coloma de Queralt.

La carretera va sempre envers al nort y atravesa lo bonich Pla de Cabra, circuit d'elevades montanyes, cobertes unes d'espès bosch, nues de vegetació altres, y no poques asinglerades, inaccessibles quasi.

Al sortir de Valls crida l'atenció'l cementiri, que queda á mà dreta, y fins á *Pla de Cabra*, distant 8'500 kilòmetres, res se veu de notable perquè's passa constantment per terrenos cultivats.

Pla de Cabra té una bonica iglesia parroquial. Compta 2,162 habitants. Altura aproximada, 350 metres.

Allí prop hi hà'l poble de Figuerola, de 791 habitants, al peu de les asinglerades serres de Coll de l'Illa; y més á la dreta, á cosa d'una hora, se troba'l poble de Cabra, no lluny del profon Coll de Pla de Cabra, que divideix la cadena de montanyes que tanca'l pla.

Cabra compta 1,160 habitants, y és cap d'Ajuntament ab 1,204, á 15 kilòmetres de Valls y á 11 de Montblanch, qu'és l'estació més pròxima.

Es en son terme abundantíssima la caça. Té excellents aygues potables y ferruginoses, y gran producció de vi y avellanes. Fontscaldetes, son agregat, se troba á 4'9 kilòmetres de Cabra.

Desde Pla de Cabra, conegut també per Pla de Valls, seguint per un infernal camí de carros, tant dolent qu'en alguns punts era quasi impracticable, en direcció general NE., en cinch quarts salvàrem la distancia que separa aquella població de *Pont de l'Armentera*, dugues hores. En lo trajecte no domina pas la nota pintoresca. Fins al lloch anomenat *baixada de Pont de l'Armentera* se va pujant suaument fins á uns 450 metres, y's passa á través d'alguns conreus, escassos boscos y molts erms. Desde'l lloch indicat fins al Pont de l'Armentera, que distarà una mitja hora, se va baixant ràpidament y's disfruta d'hermosa vista sobre la vall del riu Gayà y les montanyes vehines, estribacions de l'extensa serralada de Montagut, coberta d'exuberant vegetació.

Pont de l'Armentera se troba en situació en extrem pintoresca, á la vorera dreta del Gayà. Les elevades montanyes que tanquen l'estreta vall del riu y 'ls nombrosos rechs y fonts copioses qu'afluheixen al poble, donen á n'aquest, format de cases rònegues y antigues, verament l'aspecte de població de l'alta montanya. Lo llit del riu és

molt fondo y ple d'accidents, lo que dóna lloch á nombrosos salts y gorchs.

Pont de l'Armentera compta 1,271 habitants y's troba á uns 315 metres sobre'l nivell del mar. Té fàbrica de filats y teixits de llana, com tartans, bayetes, mantes y mocadors. Té un agregat, Salmella, á 4'9 kilòmetres de Pont.

Sortírem de Pont de l'Armentera per la ribera dreta amunt del riu Gayà, que passa al fondo d'estret congost saltant de roca en roca; voreja'l camí un vertical precipici que cau sobre'l riu, no exent de perills en molts llochs; y als 25 minuts del poble lo camí se separa del riu y s'enfila per entre vinyes cap al NO. y N. A cosa d'una hora de Pont lo paisatge és més pintoresch cada volta, puix se veuen boniques boscuries, y desde altituts superiors á 500 metres se descobreixen bonichs cops de vista sobre les conques del Gayà y del Franolí.

Enfront se veu una extensa filera de montanyes asin-glerades, á manera de mur infranquejable que tanca per aquella banda la part superior del Pla de Cabra: són les serres de Salmella, en qual punt culminant se veu lo poblet d'aquest nom ab son arrunat castell è iglesia.

Lo camí puja ràpidament envers la serra de Salmella, per un de quals colls s'ha de franquejar. A mida que'l camí s'eleva, se descobreixen paisatges bellíssims, especialment envers á l'E., en quin punt s'alça'l majestuós Montagut, lo gegant de la regió. En aquell indret y en fondís-sima vall passa'l riu Gayà, al qu'afluheixen innumbrables torrenteres y frescals sots rublerts de vegetació atapahidís-sima. Per les riberes del riu se troben caserius y poblets insignificants com Carol, Viladeperdus, etc., essencialment agrícols.

A unes dugues hores de Pont de l'Armentera arribàrem al *Coll de les Agulles*, que tindrà una altitut de 675 metres, desde hont la vista s'extasia en la contemplació de grandíós panorama que té per límits, al S., lo mar, que's veu per sobre del Pla de Cabra y del Camp de Tarragona, y, á l'E., la serralada de Montagut ab sos boscatges dilatats y ses vessants accidentades. En aquest coll, situat en la serra de

Salmella, pot dirse qu'acaba lo Camp y s'entra ja en la Segarra, ò quan menos en una regió indefinida, intermitja entre aquelles importants encontrades.

Desde'l Coll de les Agulles, á poca distancia del qual se veu lo castell de Salmella, mitj arrunat, baixàrem en direcció NE., N. y NO., per entre espessos boscos de pins y alzines; als 8 minuts, després de girar al SO., arribàrem á un fondo dit de *Cal Ccca*, confluencia de dos torrents, digne d'esment per l'atapahida vegetació de qu'està poblat y per l'abundancia de blochs calcaris, de dimensions extraordinaries, despresos de lo més alt de les asinglerades serres, allà en èpoques llunyanes, per terribles commocions geològiques. Causa verament un efecte fantàstich aquest lloch, aixís com les vessants vehines, tapiçades d'esplèndida vegetació.

Seguint en direcció al N., lo camí penetra, á cosa d'un kilòmetre, en la vall de la *riera de Vallespinosa*, sobre la qual rematen les montanyes pròximes, en dreta singlera ò en pla inclinadíssim, que presenten *morros* ò puntes rocoses cobertes de vegetació exuberant, essent tal sa inclinació y rugositats, que no hi penetra allí may lo sol. La riera esmentada, afluent del Gayà, porta un bon caudal d'aygues permanent y dóna vida á un molí.

Se segueix com un kilòmetre amunt la riera de Vallespinosa, per sa vorera dreta, y tot seguit s'arriba al poblet d'aquest nom. La situació de *Vallespinosa* no pot esser més pintoresca. Assentat lo poble en lo declive d'alt serrat accidentadíssim, en forma d'amfiteatre; de rònech aspecte les cases, y empedrats los carrers d'aguts còdols, més sembla població pirenenca que de la provincia de Tarragona. L'iglesia està en lo més baix del poblet, y lo castell, grandíós un dia, en lo més alt: avuy és sols una superba ruina qu'evoca'l recort de passades èpoques, en qu'era omnipotent lo feudalisme.

L'iglesia, molt petita, és del sigle XIV, gòtica. En ella's conserven uns retaules gòtichs bastant notables. En l'altar de mà esquerra és digne d'esment un quadro del Sant Nom de Jesús. Lo sant titular, Sant Jaume, patró del

poble, és de pedra, del segle XI (?). En la sagristia nos ensenyà lo reverent senyor rector, D. Joan Alzamora, alguns sants tallats en fusta, molt antichs.

L'altitud sobre'l nivell del mar, de Vallespinosa, serà d'uns 575 metres.

Vallespinosa pertany al districte municipal de Santa Perpetua, de qual capitalitat dista 5 kilòmetres.

Santa Perpetua, abans del partit judicial de Montblanch, suprimit l'any passat, és del partit del Vendrell, de quina vila distarà no menos de 60 kilòmetres.

La capitalitat del municipi, Santa Perpetua propiament tal, compta 563 habitants, y son Ajuntament, 855.

Heus-aquí sos agregats: Montalegre, á 2'7 kilòmetres de Santa Perpetua; Pontils, á 2'4 kilòmetres; Sant Magí de Rocamora ò de Brufaganya, á 4'9 kilòmetres; Segué, á 2'4 kilòmetres; Viladeperdus, á 2'4 kilòmetres; Vallespinosa, á 5 kilòmetres.

Entre varies altres, hi hà prop del poblet la rica *font de Vallespinosa*, en que hi hà una inscripció que diu: *Beu y tanca. No toquis cap perelló.*

Fins á Vallespinosa'ns acompanyà lo vehí de Pont de l'Armentera Pau Parés, sumament concixedor de la regió y molt intel·ligent. Lo recomanem als nostres companys que vulguen fer aquesta interessant excursió, perquè'ls pot ser de molta utilitat.

Després de dinar en l'hostal (si mereix aquest nom) de Vallespinosa, *Can Samsó*, eixírem del poble envers les dugues de la tarde.

Prenguerem un camí que corre paralelamente á la riera, en direcció O.NO., vegent al sortir del poble una creu de terme, gòtica. A cosa de mitj kilòmetre de Vallespinosa, enfront d'un molí, á la dreta, y d'un grandió cas senyorial, á l'esquerra, atravessàrem la riera, remontant sa vorera esquerra. Desde aquest punt se domina la petita y pintoresca plana de Vallespinosa, rodejada d'un cercle de montanyes, conegudes per serres de Coma-Vert les de l'O. y per serres de Sant Miquel de Montclar les del N., totes elles plenes d'atapahida vegetació.

A cosa de mitja hora de Vallespinosa franquejàrem lo *Coll de Santa Eularia*, á la dreta de l'elevat turó de Sant Miquel de Montclar, que tindrà uns 900 metres d'altitut. Lo del coll esmentat no passarà de 650.

Seguint la direcció general NE., á cosa d'una hora y mitja de Vallespinosa, arribavem á *Pontils*, un dels poblets que constituheixen lo districte municipal de Santa Perpetua.

L'iglesia de Pontils, de bastanta capacitat, no ofereix gran cosa digne d'esment. La portada és romànica, y son interior, qu'ha sigut restaurat, és d'estil gòtich. La pica d'aygua beneyta és molt primitiva.

D. Jaume Janer, propictari de Pontils, conserva en sa casa alguns objectes d'arqueologia y vells pergamins, que recomanem als aficionats á antigalles.

És sumament pintoresca la situació de Pontils, assentat en estreta vall hont confluheixen lo riu Gayà y les importants rieres de Sant Magí y de Biure, procedent aquesta de Sant Miquel de Montclar.

L'altitut aproximada de Pontils serà de 525 metres.

En les immediacions del poble presenta'l Gayà, que de Pontils en avall passa per estret congost, bonichs salts y gorchs molt fondos, un dels quals és conegut pel *Gorch Negre* per sa respectable fondaria.

Lo camí de Santa Coloma arrenca en direcció N. remontant la ribera dreta del Gayà, coberta d'esplèndida vegetació. A un kilòmetre de Pontils s'abandona'l Gayà, y un més amunt se veu el lloch de la confluencia d'aquest ab lo riu de Boix, que baixa de les serres de Bellprat y de Queralt.

En aquest punt se torna á remontar lo Gayà, en lo qual se veuen nombrosos salts y gorchs, algun d'aquests últims tan perillós que s'hi han ofegat moltes persones. Se creu que hi hà allí un *xuclador*.

A cosa d'una hora desde Pontils passavem per *Sant Gallart*, poblet agregat al districte municipal de Les Piles, abans del partit de Montblanch y avuy del de Vendrell, de quina vila no distarà menos de 65 kilòmetres.

Les Piles compta 560 habitants y té'ls següents agregats: Biure, á 2'4 kilòmetres de Les Piles; Figuerola, á 4'9; Guialmons, á 3'7; Sant Gallart, á 4'9.

Sant Gallart se troba en un serradet que domina una petita plana. Allí prop se veu un grandiós casal propietat del Sr. Pomés y Miquel.

L'altitut de Sant Gallart arribarà á 600 metres.

Continuant lo camí envers al NO., á la mitja hora, á comptar desde Sant Gallart, arribavem á *Santa Coloma de Queralt*. Eren les 6 de la tarde.

Santa Coloma és una rica y important població que té molt comerç de bestiar mular ab Andorra y Poitu. Celebra mercat tots los dilluns y fires lo 10 de Juliol y 23 de Setembre.

Compta 2,308 habitants ab Ajuntament de 2,708. Té un agregat, Aguiló, á 4'9 kilòmetres, ab 400 habitants.

Pertanyia abans al suprimit partit judicial de Montblanch. Avuy forma part del del Vendrell, de quina capitalitat distarà uns 70 kilòmetres. Se troba á 30 kilòmetres de Montblanch y á 26 d'Igualada, estant unida ab dites poblacions per bones carreteres.

Està situada la població de Santa Coloma en una petita plana ò vall, limitada per la banda E., S. y O. per les serres de Queralt, d'Ancosa, de Sant Magí de Brufaganya, de Pontils, de Montagut y de Sant Miquel, poblades de bastant bosch. Per la banda N. lo terreno s'eleva lleugerament y presenta trist aspecte per trobarse nu de tota vegetació.

A poca distancia de la població neix lo riu Gayà, que porta sempre aygua, encare que son caudal és molt escàs fins á Santa Coloma. Allí, sota'l castell, se llença al riu la copiosa font de D. Dalmau de Queralt, que raja de nou canalons com la munyeca.

L'altitut de la vila arribarà á uns 620 metres.

La població de Santa Coloma de Queralt, ab ses places y carrers ab porxos, y ab ses construccions vetustes, conserva una especie de segell dels sigles mitj-ivals. Tingué en aquella època considerable importancia, puix sos com-

tes eren molt poderosos, y alguns d'ells, com D. Dalmau de Queralt, virrey de Catalunya quan la guerra dels Segadors, juguen un paper important en la nostra historia.

Lo *castell senyorial*, que's conserva ab tota l'imponent majestat de sos mellors temps; l'*iglesia parroquial*, del sigle XIV, ab son grandió campanar del sigle XVII; y lo *convent*, antich santuari de Santa Maria de Bell-lloch, ab sa preciosa portada romànica, són tres monuments notables que's deuen recomanar als arqueòlechs.

Dos sacerdots que, complert son sagrat ministeri, se consagren ab noble entusiasme als estudis històrich-arqueològichs, nostres actius socis delegats los reverents D. Joan Segura y D. Esteve Puig, oncle y nebot respectivament, han donat á coneixe en multitud de treballs los preuhats joyells qu'enclou la vila. D. Joan Segura ha publicat referent á Santa Coloma un voluminós tomo, fruyt de sos llarchs estudis, qu'és una veritable monografia de la vila, per la gran copia de datos històrichs y noticies arqueològiques que conté, descrit tot ab l'estil primorós que li és peculiar.

D. Esteve Puig, á força de perseverants estudis y conciençuda labor, ha lograt constituhir un notable museu arqueològich, que cuyda ab carinyós esmero y qu'enriqueix cada dia ab noves y valioses adquisicions. Són verament notables y criden l'atenció en lo museu un rellotge de l'Edat Mitja, qu'estava abandonat en un recó del castell y que mossèn Puig ha lograt fer funcionar; un preciós piano de principis de la centuria passada que té'l triple mèrit del valor intrínsech, arqueològich è històrich; y quadros, arque, imatges y mil objectes que parlen molt alt en favor de son colleccionador, que pot estar ben satisfet de la seva obra, perquè mercès á ell s'han salvat de segura perdua molts objectes valiosos qu'estaven en mans indoctes.

D. Joan Segura, en son incansable afany per escudriñar grochs y empolsats pergamins ab qu'enriquir son caudal de coneixements històrichs de l'encontrada, no menos que per descobrir, per comissió de l'ilustre senyor

bisbe de Vich, objectes arqueològichs de valia en les parroquies vehines pera provehir á sa conservació y salvarlos d'imminents perills; y D. Esteve Puig, consagrat per enter á arregar pera son museu verdaders tresors arqueològichs qu'estaven dispersos, honren á la vila que'ls compta entre sos fills més preclars, y á Catalunya per lo valió servey que fan á la nostra patria.

Sentiriem ab aquestes línees molestar l'excessiva modestia d'eixos distingits sacerdots. Que sàpiguen que no és la profunda simpatia que'ls professem lo que'ns ha mogut á expressarnos com ho hem fet: és lo reconeixement de son valer y nostre desitj de que's faci més públich que hi hà qui treballa ab fe y ardor per la nostra patria, enaltintla ab sos perseverants estudis.

Arribats que fórem á la vila, nos hostatjàrem á *Can Nial*, fonda ò hostel en que s'hi troba molt confort y exquisit servey, y passàrem gran part de la vetlla en l'agradable companyia dels Srs. Segura y Puig, visitant lo museu arqueològich del derrer, del que ja n'hem fet mèrit.

La circumstancia de tenir de partir lo dia següent en lo cotxe de les sis del matí pera Igualada, no'ns permeté, contra'ls nostres vius desitjos, visitar lo castell, l'iglesia y l'antich santuari de Santa Maria de Bell-lloch. Ho deixem pera una altra ocasió, perquè val la pena de fer un viatge exprés pera veure aquells monuments de l'Edat Mitja.

Lo dia següent, 26 de Març, sortírem en lo cotxe de Igualada, qu'arrenca de Santa Coloma després de les 6 del matí.

Fins á *Coll d'Aguiló*, distant uns 7 kilòmetres de Santa Coloma, la carretera puja lentament y arriba á sa màxima elevació (uns 700 metres). Desde Coll d'Aguiló á Igualada baixa suaument, salvant en los 19 kilòmetres lo desnivell, qu'és de 400 metres. Desde Aguiló lo paisatge és sumament pintoresch per les atapahides boscuries que tapicen les accidentades montanyes, quals ondulacions va salvant la carretera per medi d'innombrables curves.

No eren les 10 quan arribavem á *Igualada*.

Igualada se troba en lo kilòmetre 555 de la carretera real de Madrid á La Junquera. Es ciutat molt industriosa, però ha anat decayent visiblement desde una trentena d'anys, segurament per trobarse lluny de les vies fèrrees. Ab la construcció del ferro-carril secundari que l'uneix per Martorell ab la línea de Tarragona sembla haver recobrat nova vida, y tal volta guanyi'ls passos perduts. Compta avuy 11,860 habitants.

Són dignes d'esment á Igualada: l'*iglesia parroquial de Santa Maria*, de fàbrica gòtica; l'*iglesia de la Soletat*, gòtica també, moderna; un *convent colégi* de Pares Escolapis, gran centre docent; un bon *hospital* local, y l'*Ateneu*, notable centre instructiu que no compta menos de 800 socis.

Se troba Igualada á uns 300 metres sobre'l nivell del mar, en la vorera esquerra del riu *Noya* y en una plana un poch accidentada que produheix vi, blat, ordi, blat de moro y llegums. Son clima és saludàble y sech.

En la tarde d'aquell meteix dia, acompanyats per nostres entusiastes delegats los senyors Serra, director del periòdich *El Igualadino*; Bas, president del *Centre Excursionista*, secció de l'*Ateneu*, y D. Antoni Baliu, aventatjat jove, membre del meteix *Centre*, sortírem á donar un passeig pels voltants d'Igualada.

Després d'atravesar la *riera d'Ódena* sota meteix de *Vilanova del Camí*, pujàrem al poble d'aquest nom, situat á un kilòmetre d'Igualada, que compta 775 habitants. Prenent la direcció SE. y atravesant lo riu *Noya*, pujàrem al cap d'un kilòmetre més al lloch conegut per *Vilà d'en Met*, hont, segons molts indicis, estigué assentada la població lacetana ò romana de *Jespus*, la primitiva Igualada.

Es lo cert, y això tinguérem ocasió de comprovarho, qu'en aquell lloch, un petit serradet que remata en un pla suficient pera contenir una població de relativa importancia, se troben en nombre considerable fragments de ceràmica que semblen positivament de l'època romana. Se'n reculliren alguns exemplars qu'obren en poder del CENTRE.

Un altre dato en apoyo de l'hipòtesis de que aquí estigué emplaçada l'antiga *Jespus* és l'existència en aquest

lloch de gran nombre de pedres de totes dimensions cuyadosament treballades, que no són altra cosa que ruïnes d'antigues edificacions.

Y si això no bastés pera adquirir lo convenciment de que aquí estigué emplaçada una població més ò menos important, deurem sols agregar que, segons testimoni de persones dignes de crèdit, s'han trobat en lo Vilà d'en Met nombroses monedes celtes y romanes, de coure, plata y or; eynes rovellades, àmfors y òssos humans; en suma, vestigis de tota mena que són indicis segurs de que aquell lloch fou habitat en època remota.

Bé valdria la pena de que algú convencés al propietari d'eixos camps de la conveniencia de que's practiquessin algunes excavacions qu'ab seguretat no serien infructuoses y podrien portarse á cap interessants investigacions de gran valor històrich, ja que's lograria determinar d'una manera clara y positiva si són aquelles les despulles de la primitiva Jespus, que's pert avuy en les tenebres per falta de datos categòrichs ab qu'afirmar sa existencia.

Tant de temps nos absorbí la contemplació d'aquells interessants vestigis de llunyana època, qu'era ja nit entrada quan retornavem á Igualada.

Visitàrem per la nit l'Ateneu, y lo dimars, en lo primer tren que surt á les 6'50 del matí, deixavem Igualada, encaminantnos per Martorell cap á Barcelona, ahont arribàrem á les 10 del matí, altament satisfets de la nostra llarga y extraordinariament interessant excursió per lo Camp de Tarragona, La Segarra y la conca del Noya.

JOSEPH CASTELLANOS

SECCIÓ HISTORICA

BREUS NOTICIES DE RODONYÀ Y SA COMARCA

Sortint del Vendrell y no deixant la carretera d'Alcover á Santa Creu de Calafell, al tombar lo Coll de la Rubiola, línia divisoria del Panadès y'l Camp de Tarragona, y á mitj camí del Vendrell á Valls, se troba lo poble de *Rodonyà*. Pertany al bisbat de Barcelona, de quina capital dista disset hores á SO., forma part de la provincia de Tarragona, á sis hores NE. de la capital, y correspon al partit judicial de Valls, á tres hores á llevant d'aquesta ciutat. Los termes vehins ab qui confronta són: Masllorens al SE., Bisbat del Panadès y Montmell á l'E., Montmell y Vilarodona al N., Puiginyós á ponent, y Puiginyós y Masllorens al S. Situat en un pla lleugerament accidentat, á uns 250 metres sobre'l nivell del mar y en un terreno constituït casi en sa totalitat per la caliça grossera, y, per lo tant, bastant improductiu, compta ab una població d'uns 1,000 habitants y 200 cases, no passant son terme d'unes 1,000 hectàrees, repartides, per cert, en bon nombre de troços ò petites propietats.

Les principals partides en que's divideix són: la Plana Morella, Paradelles, Parellada, Coll de la Gabarrera, Rubiola, Mas-Matheu, Pageses y Puig. Ses montanyes, més ben dit, turons, puix totes se conreuen, són: Rubiola, Gabarrera, Santa Cristina (Coll de), Puig y Mas-Matheu. No té cap barranch, com no siga un sens importancia en la vessant de llevant de la Rubiola, aixís com tampoch ni cap riu, riera ni torrent, sols algun petit fondo ò escurri d'aygues pluvials. No's té noticia d'altra cova que la nomenada d'en Fayet, en la partida de la Plana Morella, la qual se suposa fou en altre temps habitada per l'home. Tampoch compta ab fonts ni aygua viva de cap mena: en cas apurat pot tant sols refiar-se d'un pou y dugues ò tres cinies que's troben á un kilòmetre al mitj-dia de la població. Res ofereix de particular en sa fauna ni en sa flora, no haventhi

cap especie ni gènere que no siguin vulgars y molt coneguts. La part mineralògica se pot conceptuar nul·la, excepte d'unes pedreres de pedra picada sens explotar, semblant ò idèntica á la del vehí poble de Masllorens, y de la qual està construït lo Frontó barceloní.

Com á vies de comunicació apart dels camins de carro que conduheixen als pobles de l'entorn, té la carretera de segon ordre d'Alcover á Santa Creu de Calafell. L'estació de ferro-carril més prop és la de Salamó, al S. y á una hora y mitja de mal camí, per quin motiu s'utilisa casi sempre la del Vendrell, tant per l'importació y l'exportació com pera viatjar, sortint baix aquest concepte molt més ventatjós, per rahó de passar diàriament una tartana de Vilarodona que porta assientos á dita estació y vice-versa.

Lo punt més prop del mar és entre Altafulla y Tamarit, á mitj-jorn y á unes tres hores de distancia en línea recta.

Les principals cullites de Rodonyà són: la del vi, mermada ja y propera á desapareixe per la plaga filoxèrica, y les dels cereals, alls y llegums. Quan passa l'anyada se cull també bastant d'oli. Los altres productes de la terra, per exemple patates, cols, y fruyts com atmetlles, figues, etc., no tenen gayre importancia, si bé ajuden en gran manera á la pagesia pera alimentarse durant l'hivern. Degut á la necessitat, comença á desenrotllarse afició á la cria d'animals, sent objecte de preferencia los tocinos, conills y gallines. També's mantenen en lo terme tres ò quatre remats de bestiar de llana y cabrall.

Escassejen bastant los boscos. Los arbres més abundants y productius són l'oliver, la figuera y l'atmetller. Aquest ocuparà dins breu temps lo primer lloch, puix s'observa marcada tendencia á plantarne en substitució de la vinya, cridada á desapareixe prompte.

Són poques en nombre les masies. La més important és la masia del Ventosa, edificada fa poch anys vora la carretera, al peu de la Rubiola, en la vessant que mira al poble. Les altres són: Ferreró de la Masia, Cal Batalla,

Cal Gustems, á la meteixa línea de la del Ventosa y, com aquesta, á dos kilòmetres del poble, Cal Caballut y la casilla de la Rubiola á una hora de distancia á llevant, la masia del Ravell á cinch minuts á sol-ixent, y Cal Pastoret de la Masia set minuts á ponent.

Excepte d'un petit barri compost de sis cases formant carrer, situat á cinch minuts al mitj-dia, nomenat *Les Casetes*, la població és tota reunida. Antigament, y fins á principis del present sigle, comptava sols ab 35 cases inclòs lo castell; més avuy ne té ja unes 200, ocupant una extensió d'un kilòmetre de l'evant á ponent y mitj de N. á S. Los carrers són, en general, amples, plans, nets y espayosos, encare que no del tot rectes alguns. Á l'extrem S. del poble està situada l'iglesia parroquial, de nova construcció, de bastanta capacitat y de poch gust arquitectònich, enclavada en part demunt la vella, qu'era excessivament petita. En son interior se conserven uns altanets que pertanyien á l'antiga iglesia, á n'algun dels quals no falta qui hi atribueix quelcom de mèrit artístich per ses pintures y delicats treballs d'esculptura. De la meteixa procedencia són, y descansan allí sens utilisarse, dos antichs y grossos canalobres de ferro forjat, qual importancia no és de ma competencia precisar. Res més queda de lo antich que valga la pena de parlarne; y en quant á lo modern, lo que sembla tindre més importancia és l'imatge del Sagrat Cor y son altar. Lo campanar, com tots los d'aquesta encontrada, se distingeix per esser alt y esvelt, sostenint un magnífich rellotge de torre. Tocant á l'iglesia y dessota, se conserva encare lo fossar vell. Farem aquí constar que la demarcació eclesiàstica és bon xich més extensa que la civil per rahó de tindre agregades més de trenta masies del terme de Vilarodona que són més properes á Rodonyà, lo qual fa pujar lo nombre d'ànimes de la parroquia á unes 1,200. Al costat N. de l'iglesia y á l'altra banda del carrer està sentada la casa rectoral, que res ofereix digne de menció, excepte sa falta de comoditats y l'estar separada de la fàbrica de l'iglesia. Tirant amunt s'entra á la plaça, prou grandeta per esser de poblet, trobantse en primer lloch, á

mà esquerra, lo *Pantano*, ferma y ben construhida cisterna de vuyt á deu mil cargues d'aygua de cabuda, ab bona pica per abeurar bestiar, destinada á l'abast de la població. Al costat d'aquest edifici, y á la part de dalt, hi hà la *carniceria*, propietat del comú. Tocant á la carniceria, y á la meteixa mà, s'aixeca superb lo castell senyorial, del qual tindrem ocasió de parlarne més endavant. A la cara N. de la plaça hi hà la *Casa de la Vila*, edifici pobre y sens cap classe de condicions. Són varis los carrers que confluheixen á la plaça, sent lo principal d'ells lo de Sant Joan.

Entre'ls casals més significats de dintre la població citarem, apart del castell, Cal Papiol, Cal Calaf, Cal Trull, Cal Gitanet, Cal Cantó, Cal Ferreró y Cal Metge. Les cases consten, per regla general, de dos pisos, haventhi algunes de tres, y estàn constituhides de pedra y fanch ab les parets argamassajades, no desmereixent per res en quant á solidesa, segons parer dels mestres de cases, per les especials condicions de la pedra que s'emplea en sa construcció.

La falta de fonts y de tota mena d'aygua viva ha fet que de sempre hagi dominat á n'aquestos habitants l'afany de provehirse de cisternes y diposits més ò menos grans d'aygues pluvials, essent comptats los vehins que no estiguen provehits d'algunes d'aquestes dependENCIES pera atendre á ses necessitats particulars. En tant és aixís, que hi hà vehí que fins conreuha un hortet com si fos verdader regadiu, estant tot l'any regalat d'hortalices y variades fruytes; fentse, per altra part, digne de tindre en compte que rara vegada s'ha vist Rodonyà faltat d'aygua pels usos més necessaris á la vida, per secada que hi hagi; estant respecte aquest punt tant religiosament establerta la caritat, que, quan un vehí se troba faltat d'aquest indispensable element, tots los demés l'afavoreixen fins que'n torna á recullir. A uns set minuts á ponent del poble hi hà, ademés, una gran bassa d'aygua arreplegada desti-nada á abeurar bestiar y á altres usos, aixís com á rentar, encare que per aquest objecte s'utilisen més los rentadors

establerts en les cinies que's troben al mitj-dia del poble, y'ls safretjos que molts particulars tenen en llurs cases ó hortets.

En diverses èpoques y en distints punts dels voltants del poble s'ha intentat moltes vegades fer pous, alguns d'ells ben fondos, per cert, á fi y efecte de veure si's trobava aygua, més sempre'ls resultats han sigut negatius. Per lo tant, tothom ja casi ha desistit de fer nous ensaigs. A propòsit dels pous val la pena de consignar aquí la noticia de que sempre havia corregut de boca en boca la tradició (contada, ab tot, com á rondalla) de que un dels primitius senyors de Rodonyà havia fet fer pels seus vassalls un gran pou al bell mitj de la plaça, y tant fondo se diu que arribaren, que desde baix sentien los treballadors com les dònes de l'altre món (antípodes) cantaven y passaven farina, lo qual los esparverà de tal modo que, mogut de compassió lo senyor, manà parar lo treball y enrunar lo pou. Com és natural, ningú havia jamay donat crèdit á semblant cuento; més ¡quina fou la sorpresa d'aquestos vehins al trobarse, després de grans plujes, un matí del Maig prop passat, anant á missa primera, ab un gran clot al mitj de la plaça de dos homes de fondaria, en forma de verdader pou! Molts comentaris se feren devant de tant estrany com inesperat aconteixement, lo qual vingué á provar de la manera més patent que l'acció de l'aygua ab ses filtracions, determinant aquell enfonsament, s'havia encarregat de demostrar la veritat de l'antiga existencia d'un pou en la plaça, quedant aixís en peu sols una part del tradicional cuento. Com és de suposar, l'esmentat clot fou enrunat al cap de poch dies.

Rodonyà, á l'igual de Masllorens, Masarbonés y Montferri, fou sempre sufragania de Puigtinyós fins l'any 1805, en quina fetxa passà á ser vicaria natual, obtenint á mitjans del present sigle la categoria de parroquia d'entrada. Té, per lo tant, un sol capellà, rector, y una sola iglesia parroquial. Lo cementiri ó fossar nou, qu'està situat á 600 metres de la població, al N., y que no deixa de reunir excelents condicions higièniques, con té, además, una mag-

nífica capella de construcció moderna y en la qual entra en gran escala la pedra picada.

Lo patró de la parroquia és Sant Joan Baptista, per quina Nativitat se celebra la festa major ab la senzillesa propia d'un poblet, solament que, com en la generalitat dels pobles del camp, en semblant diada y en moltes d'altres d'entre any revifen y entusiasmen l'esperit públich les típiques gralles ò dolçaines y tambals, aixecant, per altra part, los fadrins y aficionats, los atrevits y tradicionals castells, devent fer la justícia de consignar que'ls executen ab tota netedat, cosa que no és d'estranyar atesa la circumstancia d'esser Rodonyà lo breçol de tant popular espectacle, al qual no han deixat may aquestos vehins de rendir fervorós culte y conservar boja afició. Disfruta aquesta parroquia desde molts anys lo privilegi del jubileu de la Porciúncula, concedida semblant mercè pel Sant Pare en rahó d'haver Sant Francesch estat més ò menos temps allotjat en lo castell d'aquet poble. Cap altra festa digne de ferne mèrit se celebra en tot l'any, encare que les professons de Corpus y del Dijous Sant solen ser lluhidetes.

Lo cos municipal consta de vuyt individus: arcalde, tinent y sis regidors, los qui lluheixen encare, en dies de solemnitat, en qu'assisteixen á les funcions religioses, la típica *gramalla* catalana á manera de banda, de domàs de seda vermella ab l'escut del poble. Formen part d'aquest cos lo secretari y'l moço de regidors, vestint aquest d'uniform ab sabre al costat, y á qui estàn confiats los càrrechs de nunci y revisador de les carns.

Lo Jutjat se compon de jutge y suplent, fiscal y suplent, y se serveix del secretari y de l'agutzil de l'Ajuntament.

La força armada se reduheix á la del Somatent. Lo *puesto* més prop de Guardia Civil és al Pont d'Armentera, á tres hores al N. Antigament Rodonyà era punt de residencia d'una esquadra de Moços.

Se sostenen en lo poble dugues escoles elementals completes, una de nens y altra de nenes. Lo comú no posseheix cap edifici propi destinat á l'ensenyança.

Resideix fa molts anys en la població un metge titular,

lo qui té á son cuydado l'assistencia dels vehins poblets y llochs de Masllorens, Masarbonés y Puigtinyós, part de Vilardida, Montmell y masies de Vilarodona.

Respecte á artistes, estàn establerts en lo poble dos ferrers, dos carreters de fer carros, dos fusters, dos sabaters, dos barbers, quatre paletes, un baster, un sastre, un espardenyner y un boter. Hi hà, ademés, dugues botiguetes de roba y altres articles, dos pasticcers, un estanch y varies tendes de queviures, que per altra part vénen de tot quant s'iels presenta. Una d'aquestes tendes fa d'hostal. No hi falta tampoch taula de carn y de gallina. A tots aquestos menestrals y establimentets los hi dona molta vida lo consum dels llogarets y masies de l'entorn.

Los establiments industrials se reduheixen á una màquina de fondre vi y brises, en vaga quasi sempre, y tres prempses d'oli que no treballen més que dos ò tres mesos l'any si s'ofereix bona cullita d'olives. No's fa cap mena de comerç en gros.

Per la part recreativa compta ab dos cafès, tres tavernes y una sala de ball.

Fòra de les dugues escoles, no hi hà cap centre instructiu.

La correspondencia se reb diariament y és conduhida per un peató qu'ensempe serveix los pobles de Masllorens, Masarbonés y Albinyana, sortint tots los matins de l'estació del Vendrell.

Lo clima no's diferencia gayre del de la capital del Principat, experimentant les escales termomètrica y baromètrica, poch més, poch menos, les meteixes oscil·lacions qu'á Barcelona; y si bé li correspondria tindre un xich més alta la temperatura per sa situació més al S., queda compensada aquesta diferencia per la major altitut de Rodonyà y per esser més assotat pels vents. D'aquestos, lo més freqüent y molestós, per ser lo més fort, és lo NO., *serè, vent de dalt ò escombra del cel*, qu'ab tots aquestos noms se coneix, y en moltes ocasions destorba la pluja. Lo llevant y la tramontana porten generalment aygua. Al vent del SE., qu'apareix á últims d'Abril y dura fins al Juny,

se li dóna'l nom de vuyda-sachs pel perjudici qu'ocasiona als cereals, que'ls ablama y no'ls deixa ben granar. Durant tot l'estiu, á les 9 del matí arriba la marinada ó vent del S.SE., que refresca bon xich la temperatura y suavisa en gran manera los rigors de l'estació. Les tempestats són quasi sempre engendrades per les corrents de ponent, ò siga de la part d'Alcover, per quin motiu solen los pagesos esclatar, no sens quelcom de malicieta, ab lo ditxo següent: «D'Alcover res de bo'n ve, y si res de bo hi va no ho deixen tornar». Les cullites, en tot cas, més se perden per la secada y'ls forts vents del NO. que per les pedregades.

A excepció d'algun menestral, tots los homes se dediquen á l'agricultura. A tongades, com en temps d'esporgar, veremar, sembrar y xarcolar, també s'hi ocupen les dònes, y en lo restant de l'any, llestes les feynes de casa y convoyades les besties, s'entretenen en fer mitjes y mitjons, guanyant, á tot estirar, adhuc vetllant fins á mitja nit en los mesos d'ivern, de 10 á 15 cèntims diaris. Algunes. però poques, fan sarries, senalles y venta-fochs de palma.

Ab més ò menos luxu, lo vestuari d'aquestos habitants en res se distingeix del que s'usa en poblacions grans, principalment per lo qu'atany á la gent jove. No obstant, se veu encare algun jayo ab l'antich y escayent trajo català de gorra morada, gech y armilla curtes ab coll dret, mànigues estretes y bones botonades, calça curta, calçons de cuyro y espartenyets. Les dònes velles no's distingeixen de les joves més qu'en lo gipó y'l mocador del coll.

L'esperit religiós se conserva encare ab fermesa, aixís com lo respecte al principi d'autoritat. Les costums serien bastant morigerades y senzilles si no, les fes desmereixe en part l'exagerat abús que's fa de l'ayguardent y de la mistela, hàbit ò vici extès y arrelat en tota aquesta encontrada. No's juga gayre, com no siga per passar la tarde dels dies festius. En les tavernes s'hi sent encare lo cant del joch de la morra, les bitlles segueixen també corrent per aquestos carrers, y en algun recó, y d'amagat, se fan encare, devegades, drincar les xapes. Les aficions

y lluytes polítiques donen per are molt poch trasbals á ningú.

Ab prou feynes se troba rastre de cançons antigues. Sols ab grans prechs havem pogut fer recitar á un jayo l'únich troç que recorda d'unas caramelles que's cantaven en lo sigle passat, y diu així:

Los goigs de les butifarres
alegrament cantarem;
deusen una, deusen dugues,
deusen tantes com vulgheu.

Lo qui porta la sistella
n'és un jove gran hereu.
Més s'estima la minyona
que tot lo que li dareu.

Etc.

Es de notar la claretat ab qu'en tota aquesta comarca se pronuncia la *v*, qual sonido jamay se confon ab lo de la *b*, com succeheix en la major part de Catalunya. També farem esment d'algunes expressions y vocables que constantment s'usen y són característiques d'aquest país. Citarem, entre altres, los següents: *m'en adono* per m'en recordo, *fer rucó* per berenar, *pa bell* per pa blanch, *massí* per mira assí, *mallà* per mira allà, *butigó* per ventrell, *abegot* per gutim de rahim, *esparverar* per esgarrifar, *fes* per magall, *sabent* per savi, *travell* per través, *cartuxà* per xarel-lo, *demprensas* per després, *allavonsas* per llavors, *gútxu* per porch, *cibader* per morralet, etc., etc.

Los apellidos que més abunden en número són: Puig, Coll, Calaf, Miracle, Ferrerons, Galofré, Ferrer, Riera y Segalà, escrits pels interessats ab la més variada y estravagant ortografia.

A benefici del clima y altres ventatjoses condicions higièniques, aquest país és bastant sà. Deixant apart les temporades d'epidemia com grippe, xarrampió, escarlantina, difteria, etc., és escàs lo nombre de malalties, y degudes encare moltes d'elles á intemperancies y faltes en los cuydados higiènichs. No vol dir això qu'aquesta siga una comarca privilegiada, puix també s'hi troben tota mena

de temperaments, constitucions, idiosincrasies, etc., ab sos respectius quadros d'incomoditats y patiments, ja fisichs, ja morals; més com lo temperament sanguíneo acompanyat d'una constitució robusta té immens predomini sobre'ls demés, res d'estrany tindrà que la salut, l'equilibri fisiològich y'l ple exercici de totes les funcions siga la regla general y una excepció d'aquesta l'estat de malaltia. Entre aquestes s'observa la particularitat de que dominen aquelles en que l'organisme, per rahó del medi dins lo qual se desenrotlla, sembla estar saturat de sals calcàrees: aixís son freqüents la *feridura*, per l'ossificació prematura de les arteries (ateroma); les *afeccions cardiaques*, per insuficiències valvulars atribuhides á la transformació cartilaginosa ossosa de les vàlvules del cor, que donen abundant y variat nombre de símptomes y patiments á qual més alarmant; lo *reumatisme crònich* y *poagre*, ab abultament de les articulacions (concrecions sofàcees calcàrees); y les *fractures* sovintegen tant y en totes edats, majorment en la vellesa, per l'aument en la proporció de fosfat de cals en los òssos, que no s'està may sens una ò altra, constituhint una veritable y necessaria especialitat pel metge qu'hagi d'exercir sa professió en qualsevol d'aquestos llochs. L'*herpetisme*, ab tota sa variada rècula de manifestacions en la pell, és moneda corrent entre nosaltres, cosa molt natural si atenem l'abús excessiu que's fa d'estimulants de tota lley, com pesca salada, pebre, alls, bitxos y begudes alcoholiques.

Són bastant comuns los casos d'extrema vellesa, haventhi alguns exemplars de 80 anys per amunt.

La mortalitat fluctúa entre'l 14 y'l 17 per 1,000 en los anys normals, qual contingent donen casi bé del tot los dos extrems de la vida. En anys d'epidemia aquesta xifra ha arribat als 28 per 1,000. No's té recort d'haverse vist may cap cas de *còlera morbo* en aquest poble, cosa natural per sa falta d'aygues vives y corrents y per l'especial cuydado y netedat en recullir y conservar les de pluja. Lo nombre dels naixements oscila entre'l 30 y 35 per 1,000, havent arribat á 45 per 1,000 en algun any excepcional, circums-

tancia que dóna un augment de població sorprenent, fins al punt d'haverse triplicat en lo curt espay d'una centuria, malgrat les pèrdues qu'estàn ocasionant l'emigració y les quintes, apart de les sofertes en les guerres civils.

Crida l'atenció la barreja de races que's nota en los habitants d'aquesta part de Catalunya, podent un aficionat á n'aquesta classe d'enquestes estudiar ab algun profit lo rastre d'una serie de successives dominacions, tal volta desde'ls primitius pobladors d'Espanya fins als íbers, y d'aquestos als derrers, ò siguen los àrabes. Lo tipo, ab tot, que més abunda, és de baixa estatura, moreno, ben musculat, fort, sofer, lleuger, treballador, gelós de la familia y de sa llar, fidel, però bastant venjatiu...

Més apar que m'hagi posat á escriure, fugint de l'assumpto principal que'ns ocupa, una monografia mèdica-etnogràfica; y com d'aquesta qüestió'n sortiria mal parat jo y fastiguejat lo lector, valdrà més que la deixem corre, fenthi punt final.

Seguim, donchs, la nostra interrompuda tasca y diguem alguna cosa de lo poch que, are per are, sabem respecte del castell feudal ò senyorial de Rodonyà.

Està situat á la cara ponent de la plaça. S'ignora de cert en quina època fou construït ni per qui; però se suposa no pot ser gayre anterior al sigle XVI, assegurant alguns, previ regoneixement de ses ruïnes, que s'edificà demunt y al costat d'un altre castell molt més antich que tal volta's remontaria á l'època romana. Té dugues fatxades, una á llevant y altra á mitj-dia, y està circuhit de muralla. Devant la fatxada de mitj-dia té un gran pati de 60 per 200 pams que serviria de pati d'armes. En cada hù de sos extrems llevant y ponent s'hi aixecava fins are fa poch temps una torre d'uns 30 pams d'alçada, de parets molt groixudes com totes les del castell, ab una sitja en cada una, y que per son aspecte no donen lloch á cap dupte que foren artillades. D'aquestes dugues torres avuy sols s'en conserva un troç d'una, la que fa cara á la plaça, y serveix de cisterna; l'altra fou enderrocada per l'actual propietari del castell. Descomptant algunes dependencies

que li fan agafar un bon xich més de perímetre, lo cos de l'edifici té 110 per 140 pams. Es d'alçada més que regular. Per la part de fòra se li conserven en bastant bon estat les parets mestres. En son interior no's veuhen casi més que ruïnes, que l'hom contempla ab silenciós respecte y fonda tristesa, recordant aquella pahorosa fetxa de la guerra dels set anys, en que les turbes armades, famolenques y assedegades de venjança, ab lo pretext de que les tropes s'allotjaven dintre d'aquell recinte, feren la valentia d'entrarhi á la segura y deixarho tot á mercè de la teya, la destral y l'escoda... Més fa vergonya dirho: lo saqueig y'l robo anaren á càrrech d'alguns poch escrupulosos vehins del poble que'ls convindria á bon segur la destrucció del castell, y'ls qui foren tal volta'ls primers instigadors de tant criminal com irreparable atentat.

La part de llevant del castell està reedificada de poch anys, haventshi instalat un cafè y sala de ball qu'agafen la tercera part de l'edifici y al qui fan perdre, siga com vulla, sa forma y caràcter primitius, aixís com sa veritable fesomia. Dins s'hi veuhen encare algun arch, varis portals y finestrals de pedra picada, troços de cornisa, senyals de distintes cambres y compartiments, entre ells la cuyna ab una ayguera de pedra d'una sola peça, les presons, la comuna, una garita, lo depòsit de l'oli ab ancolles trencades, restos de l'oratori, lo pati d'entrada, restos d'algun corredor, de l'escala principal ab dos grahons de pedra picada y de dugues altres de petites. S'hi pot veure també una porteta ben conservada ab son forrellat respectiu, algun cabiró mitj cremat y troços de trespol y de volta.

La part subterrànea és la qu'ha quedat menos malmesa. Hi hà una cisterna d'extraordinaria cabuda en estat de servey; tres grans cups que fins avuy no han deixat d'esser utilitats; dos espayosos y llarchs soterranis ab voltes qu'en son temps serien á prova de bomba y que, ademés d'estar destinats á cellers, servirien ensemps de punts de refugi pels defensors y habitants del castell; una gruta ben acondicionada; una llarga y fonda mina mitj tapada que ningú sab ahont té'l fi, y varis clots ò pous mitj enrunats ahont

s'han trobat restos y ossamentes humanes. Se conserva una rajola que té gravat lo número 1670, una altra ab una cara vista de perfil, y una pedra treballada que serveix de cantonera en una de les parets de fóra porta gravat lo número 1704.

No's troba actualment rastre de cap inscripció, làpida ni escut. Respecte d'aquest farem constar que'l remat d'un dels altanets de l'iglesia és un escut que porta un lleó rampant de fondo llis. ¿No podria donarse'l cas de que aquell altanet hagués sigut un donatiu del Senyor y l'escut que porta lo distintiu del baró de Rodonyà? Res d'estrany fóra, com no ho seria tampoch que regirant los munts de runa de l'interior del castell y fent algunes atinades excavacions se descobrís algun objecte que dongués alguna llum sobre lo que, aixís de l'edifici com de sos possehidors, s'ignora.

Intentarem ara reconstruhir y dir quatre paraules respecte l'antich senyorio de Rodonyà. A més d'aquest lloch y terme, comprenia los llochs y termes de Masarbonés y Montferri y les Quadres de Montagut.

Rodonyà, punt de residencia y cort dels Senyors, comptava allavors de 35 á 40 cases formant una especie de círcol ò rodona circuhit de muralla. Solament tenia dos portals, un al N. y altre á llevant, los quals no fa gayre acabaren de desapareixe, circumstancia que, junt ab la presencia de dugues torres artillades en lo pati del castell, casi bé'ns fa creure qu'aquest poble fou en altres temps una plaça més ò menos fortificada; y si aquesta no fos prova suficient, vindria tal volta á robustir nostre parer lo testimoni de les ruïnes d'un altre castell antiquíssim anomenat de Mas-Matheu que descansen demunt d'un turó que's coneix pel meteix nom, situat un quart al N. del poble, quals parets mestres són caygudes de poch anys, y que per l'extensió del perímetre en que's descobreixen fonaments y restos de parets apar que tindria bastanta grandaria. Més avuy ja no és altra cosa qu'un munt de ruïnes, conservantse tant sols un pou que té dessota y que s'utilisa per esser quelcom ferruginosa la seva aygua. Res s'ha pogut averiguar respecte á son origen ni historia: se sab

tant sols qu'era una fortificació ò bé un *castell de moros*.

Lo lloch de *Masarbonés*, antigament Mas d'en Arbonés, ex-tributari de Rodonyà, està situat á una hora á l'E.S.E., demunt d'un turonet enrotllat de montanyes. En lo sigle passat se componia de 15 cases: avuy ne té 42 ab 225 habitants que's dediquen tant sols al treball de la terra. Son terme, d'unes 300 hectàrees, confrontant ab lo de Rodonyà, és molt pedregós, y, per lo tant, estèril. S'hi cull oli, vi y cereals. No té cap via de comunicació que valgui res, circumstancia que'l fa més aislat y ferèstech. Tocant á aygues, no té més qu'un pou comunal y alguna qu'altra cisterna particular. Mentres estigué al domini de Rodonyà, son batlle fou nombrat pel Senyor, y en quant á jurisdicció eclesiàstica pertenesqué sempre á la parroquia de Puig-*tinyós*. En lo primer terç d'aquest sigle fou agregat, aixís en lo civil com en lo eclesiàstich, al poble de Masllorens, del qual és considerat avuy com un barri. Té arcalde pedàneo, nombrat y dependent del de Masllorens, y un capellà, tinent del rector de la matriç. Reb la correspondencia pel meteix peató que la porta á Rodonyà. Sos habitants són en extrem treballadors y de bones costums.

Per documents autèntichs se té noticia que la fundació d'aquest lloch és deguda á un tal Andreu Arbonés, qui en lo sigle XIV construhí allí una masia, dedicantse á la cria de bestiar. Aquest casal se conserva encare, coneixentse avuy dia ab lo nom de Cal Martí, y essent dels principals del lloch. Tenen també importancia, per bens y antiguetat, Cal Curt y Cal Tet.

Formaven lo disolt lloch de Montferri unes quantes masies esbarriades, al S. de Rodonyà, y per terme mitj á una hora de distancia. Son nom de segur se deu á una montanya situada al NO., al cim de la qual descansa una antiga torre nomenada aixís meteix de Montferri. Son terme, confrontant ab lo de Rodonyà, ocupava una superficie d'unes 1,500 hectàrees, la major part bosch.

Les esmentades masies eren les següents:

Cendra de la Quadra.	1 masia	1 estadant	ò foch
Mas d'en Calaf.	1 »	3 »	ò »
Madanots.	1 »	2 »	ò »
La Figarola.	1 »	3 »	ò »
Mas d'en Pagès.	2 »	4 »	ò »
Mas d'en Coll.	1 »	2 »	ò »
Castell de Rocamora.	1 »	2 »	ò »
Total.	8 masies	17 estadants	ò fochs

Aquestes masies estàn are agregades totes á Puigtinyós per lo que toca á lo civil; y en quant á lo eclesiàstich, dos pertanyen á Puigtinyós, una á Salamó y cinch á Masllorens.

Les *Quadres de Montagut*, situades á unes quatre hores al N. de Rodonyà, se reduhien á tres grans y riques masies que's conserven avuy dia formant part del terme de Montagut, y eren: La Torrella, lo Mas de la Font y Mas Rossell. Cada una constava de dos estadants, per lo tant comptaven 3 masies ab 6 estadants. Tenien també batlle nombrat pel Senyor, de qui foren tributaris fins al primer terç d'aquesta centuria.

Seria nostre major desitj poder donar are una exacta y detallada descripció de la genealogia dels Senyors que governaren á Rodonyà; més tenim de renunciar á semblant tasca per mancarnos documents autèntichs. Aixís, donchs, haurem de limitarnos als datos qu'ha pogut suministrar nos lo *Llibre de la Cort* y als que'ns ha facilitat la tradició per boca de persones ja velles y dignes de tot crèdit.

Los Senyors de Rodonyà eren alodials y jurisdiccionalis, tenint lo títul de baró dels llochis y termes qu'estaven al seu domini.

Qui primer trobem á l'obrir l'incomplet *Llibre de la Cort* és D. Huch de Tamarit y Carcer, any 1658. Veyem després, en 1667, fetxa en que suposem mort á D. Huch, entrar Senyora á D.ª Maria de Tamarit y Carcer, mare, sens dupte, de D. Huch y viuda de D. Joan de Tamarit y Cledernosa, que seria pare de D. Huch, y, per lo tant, anterior á n'aquest. D. Gaspar de Tamarit y Carcer, probable-

ment germà de D. Huch, desempeñà'l càrrech de procurador general desde 1677 á 1678, fetxa en qu'entrà en possessió del senyoriu D.ª Alamanda de Tamarit y Vilanova, esposa y viuda relictà de D. Huch, fins l'any 1691, en que la succehí son fill D. Salvador de Tamarit y Vilanova, desapareixent aquest en 1743, època en qu'heredà'l senyoriu D. Salvador de Tamarit y Xatmar, son fill. Aquí s'acaben les noticies que'l susdit llibre pot proporcionarnos respecte d'aquesta familia; més per certs documents y altres datos se sab qu'à derrers del prop passat sigle y á primers del present lo Senyor de Rodonyà s'anomenava D. Magí de Vilallonga y de Tamarit, qual cambi d'apellido patern nos dona á comprendre que hi hagué per entre-mitj una pubilla; y, per últim, tothom ha conegut á D. Gayetà de Vilallonga y de Tamarit, baró de Segur, de Rodonyà, Masarbonés, etc., fill de l'anterior, qui vengué á mans particulars totes quantes propietats possehia en aquest país, que per cert eren moltes y bones, desprenentse, darrerament, poch després de la revolució de 1868, de l'únich recort que li quedava de son antich poder, lo *Castell de Rodonyà*, venut á un propietari del meteix poble, qui l'està avuy possehint.

Com á fetxes de fets memorables succehits en aquest poble citarem lo 28 de Març de 1642, en quina matinada los catalans y'ls francesos coparen y feren presonera en lo Coll de Santa Cristina, inclòs son general en quefe, la columna manada pel Marquès de Povar, forta de 6,000 infants y 2,500 cavalls.

Y, darrerament, en la matinada del 4 de Juliol de 1874, tingué lloch, dintre del poble meteix, la sorpresa de les forces carlistes, fortes de 3,000 homes y 200 cavalls, capitanejades per Masachs, Moore y Miret, per la columna de tropa manada pel llavors coronel Picazo, composta de 800 infants, 40 cavalls y una peça d'artilleria de montanya, en qual combat experimentaren los carlistes algunes y sensibles baixes.

Diguem are quatre paraules d'algun dels poblets del voltant.

Masllorens.— Antigament Mas d'en Llorens, á dos kilòmetres S.SE. de Rodonyà, sentat al peu y cara N. d'una montanya nomenada *La Pedrera*. Pertany al partit judicial del Vendrell, provincia de Tarragona, y correspon al bisbat de Barcelona. Compta ab unes 150 cases y 750 habitants, que junt ab los 250 de Masarbonés, lloch que li està agregat aixís en lo civil com en lo eclesiàstich, fan pujar sa població á unes 1,000 ànimes. Son terme és aspre com á calcari y montanyós, y tant petit que, afeginthi'l de Masarbonés, ab prou feynes reuneix 600 hectàrees. S'hi cull vi, oli y alguns cereals. Les pedreres, de qual pedra s'en treuhen hermosíssimes peces y de la que s'ha construït derrerament lo Frontó barceloní, com haviem dit, li han donat, á temporades, molta ajuda, mes are és poch lo que s'hi treballa. Té un ramal de carretera de tercer ordre de prop dos kilòmetres que'l posa en comunicació ab la d'Alcover á Santa Creu de Calafell per la banda de ponent de la Rubiola, no gayre lluny de la masia del Ventosa. Lo barri de Masarbonés lo té apartat uns tres kilòmetres á llevant. La sola masia que té, á mitj quart de distancia á la part de Rodonyà y al peu de l'antich *Camí ral*, s'anomena *Hostalets del Vives*, y era, per temps, important punt de parada pels viatgers que del Vendrell se dirigien á Valls.

Son nom y origen se deuen á un raquílich maset qu'á primers del sigle XIV construhí allí un pastor nomenat Llorenç, y que, més ò menos remendat, se conserva encare á l'entrant del poble.

Té una iglesia boniqueta (1), ab un capellà, rector. Fou sempre sufragania de Puigtinyós fins l'any 5 del present sigle, qu'obtingué la categoria de vicaria natual, y derrerament, á mitjans del meteix, la de parroquia d'entrada. Celebra la festa major per la diada del seu titular, Sant

(1) No'ns és permès, com s'haurà observat en lo curs d'aquest petit treball, ficarnos en apreciacions respecte á estils ni ordres arquitectònichs, puix com no hi som gayre competents, hauriem de parlar sempre per boca d'altri.

Ramon de Penyafort. Conserva lo fossar vell al costat de l'iglesia, y'l nou lo té á 600 metres á sol-ixent.

L'Ajuntament y'l Jutjat municipal se componen del meteix nombre d'individuos que'ls de Rodonyà. Té aixís meteix establert lo somatent armat.

Respecte á instrucció, sosté dugues escoles elementals completes, una de nens y altra de nenes, sens edificis propis ò comunals.

Hi resideix un manescal, y té instalada una petita farmacia pel servey d'aquestos poblets. Es plaça de notari.

En quant á artistes, s'hi troben dos fusters qu'ensemps són barbers, dos ferrers, dos basters y dos paletes. Hi hà també dugues tendetes de queviures, dos pasticcers, una botigueta de robes, dos tavernes, un cafè y sala de ball y un estanch.

Los establiments industrials se reduheixen á una màquina de fondre vi y brises y á quatre trulls ò prempses d'oli que no treballen més que la temporada de les cullites.

La correspondencia se reb diariament com á Rodonyà.

Pel servey de l'aygua compta ab varis pous d'aygua viva, un pantano, basses prop del poble pera rentar y abeurar bestiar, y dos cinies ab safretjos á un kilòmetre á ponent de la població.

Los carrers són rectes y tots costaruts, excepte lo Major y'l de Sant Miquel, que són plans.

Com á casals significats citarem: Cal Escoria (Magri-nyà), Cal Pepu, Cal Palau, Cal Pubill Caballut, Cal Marian Vidal y Cal Baró (de la Selva del Camp), en qual terme posseheix una bona propietat.

La principal ocupació dels homes és l'agricultura, aixís com ho és de les dònnes á tongades. Aquestes, ademés, fetes les feynes de casa y convoyades les besties, s'entretenen en fer mitjons y objectes de palma.

En quant á costums, los vehins de Masllorens poch se distingeixen dels de Rodonyà, si bé hi domina allí un xich més la política y hi està més arrelat lo caciquisme.

Lo parlar és ja més semblant al del Panadès. Es de notar qu'en la pronunciació de les paraules termenades

en lo diftong *ia* eliminen la *a* final, aixís diuhen: *Antoni* per *Antonia*, *cini* per *cinia*, *escori* per *escoria*, *iglesi* per *iglesia*, *besti* per *bestia*, etc.

Los apellidos més corrents són: Vidal, Palau, Pié, Garriga y Batet.

No's coneix flayre ni rastre de cap monument ni anti-guetat que valga la pena en tot lo poble ni terme.

Vilardida. — Dirigintse de Rodonyà á Valls, á quatre kilòmetres de distancia, arrans de la carretera, propet y á sol-ixent del riu Gayà y en un fèrtil país, està sentat lo llogaret de Vilardida, compost de 16 cases qu'en lo civil part pertanyen al terme de Vilarodona y part al de Puigtinyós, més totes á n'aquest últim en lo eclesiàstich. A l'entrant se troba una espayosa capella ab honors de temple parroquial, ahont, á més de moltes misses entre any, s'hi celebren solemnes oficis per les diades de la Mare de Déu del Remey, patrona de la capella, y per Sant Joaquim, titular del llogaret. Al costat té un esquifit fossar que dóna á la carretera, no desahuciat encare malgrat ses pèssimes condicions higièniques.

Cada any, pel dilluns de Pasqua florida, s'hi fa un *aplech* que té molt ressó per la gentada que hi acut de tots los entorns, y ahont molts hi fan cap per devoció á la Verge, y altres per passar un dia de gresca.

A l'altre extrem, tocant á les cases, s'alça lo *castell feudal* ò senyorial de Vilardida, ben conservat encare y habitat per masovers que fan quelcom d'hostal. Es propietat de D. Joseph de Tudó, bella persona, descendent en línea recta de sos antichs senyors, qui segueix possehint y con-reuhant ab tanta intel·ligencia com laboriositat les extenses y riques hisendes que constituhen lo patrimoni dels seus majors.

Ha corregut sempre la versió de que antigament aquesta poblacioneta formava part d'una altra molt gran que s'extenia vora riu avall fins á l'indret de Puigtinyós y que tenia per nom Vilanova de Gayans. ¿Qui sab lo grau de veritat qu'això pot tindre? Lo cert és qu'en los terrenos situats entre Vilardida y'l riu, y tirant per vall, compre-

nent una bona faixa fins al peu de Puigtinyós, fent clots y rases s'han trobat, en algunes ocasions, fonaments, troços de paret, enrajolats, bocins de cornisa, sepultures ab ossamentes humanes, restos de ceràmica, etc., lo qual no deixa d'esser molt significatiu y valdria tal volta la pena d'estudiarho científicament y esbrinar la veritat de si havia ò no existit allí una antiga població, destruhida tal vegada per una inundació ò un incendi.

Tirant al mitj-dia, ribera avall, per un camí de carro en molt bon estat que conduheix á Puigtinyós, se troba á un kilòmetre lo *Molí de Vilardida*, gran casal edificat de pochs anys y punt de residencia de D. Joseph de Tudó, rodejat de la més variada y luxosa vegetació y rublert de tota mena de comoditats y benestar.

Seguint lo meteix camí, un kilòmetre més per vall, se passa per la derruhida masia de Mas Ravell y la Quarterada, blanch y superb mas, assentat al costat d'un torrent anomenat dels Garrofers; y caminant altre kilòmetre s'arriba al poble de

Puigtinyós.—Descansa demunt d'una suau pendent á sol-ixent del Gayà. Son terreno és molt fèrtil per aquest costat, puix compta ab nombroses hortes regades per l'abundant aygua d'una cequia que quasi besa'ls murs del poble, y de la qual s'aprofiten, ademés, tres molins fariners que's troben ribera avall, separats solament del riu per una extensa y frondosa salsereda. Pertany al partit judicial del Vendrell, d'ahont dista quatre llargues hores, lo que no deixa d'esser ben xocant, trobantse, com se troba, á dugues hores escasses de Valls, capital de partit. Son terme és molt gran y accidentat, dominant més que res la montanya. A l'altra banda del poble, á sol-ixent, s'hi troba una llarga vall que's converteix en caudalós torrent en temps de fortes plujes (Torrent Pla), desviantse vers un ferèstech barranch en direcció al S. del poble y desembocant desseguida al Gayà. Dessobre les espadades roques de l'altra part del barranch s'aixeca l'antich *Castell de Rocamora*, transformat are en ferma y ben montada masia, y esborrat, per lo tant, son aspecte

primitiu. Un xiquet més avall, y á la meteixa banda del castell de Rocamora, s'hi veuen, descansant en un tuonet, les ruines de Sant March, que diuen si fou una capella dedicada á n'aquest evangelista y primitivament un temple àrabe (mezquita).

Sortint del castell y dirigintse al mitj-dia, després de dos kilòmetres de pujada per carreranyes de cabres, s'arriba al cim d'una montanya, ahont entre singles y roqueram està plantada, qui sab desde quants sigles, la renomada y coneguda *Torre de Montferri*. Es de figura rectangular, d'uns 50 pams d'alçada, arestes romes y parets de 6 pams y mitj de gruix fetes de pedra y argamaça. Té dugues obertures d'entrada, una á la cara N. que guayta á Puigtinyós, que'l té dessota meteix, y que probablement seria l'única y veritable, y l'altra á la cara de ponent, que's comprèn bé és un forat fet per males mans. Son dintre és poch capaç: té 8 per 14 pams. A l'alçada de 32 pams, si fa no fa, hi hà una volta ben conservada, foradada d'un costat per pujar á dalt. A cada cara de la torre corresponent demunt de la volta s'hi veu una aspitllera. La cara que dóna á ponent és boy tota derruhida, desperfecte que s'atribuix á l'acció d'un llamp.

Lo panorama que desde allí dalt s'ovira és atractiu y majestuós, puix la mirada domina tot lo Camp de Tarragona ab sa munió de pobles y viles qu'encisa, tota la costa marítima desde Salou al Vendrell, bon bocí del Panadès y tota la línia de montanyes desde Montmell, Montagut y la cordillera de Prades fins al mar.

No ha faltat algun aficionat que, tractant d'explotar l'etimologia de Montferri, ha fet treballs exploradors en busca de mineral de ferro en aquella montanya; més fins al present los resultats han sigut infructuosos.

Puigtinyós consta de 80 cases formant un llarch y recte carrer y dos de petits, ab una població d'uns 400 habitants. S'hi cull molt vi, oli, cereals, tota mena d'hortalices y fruyta en abundancia. L'horta és lo ressort de la seva vida. Al costat N. del poble hi té una font de rica y abundant aygua, y al cap-d'avall un gran y magnífich rentador

d'aygua corrent, tota vegada qu'està enclavat en la meteix cequia. Son terme, sens comptar los molins, té 8 grans masies, 6 de les quals pertanyien al disolt lloch de Montferri.

En les hortes també s'hi han trobat, en distintes ocasions, troços de paret, fonaments, rajoles, objectes de ceràmica, etc., troballes que poden tindre relació ab les de Vilardida. Anys passats un vehí del poble nos mostrà una *vella de llamp*. Es d'un metall paregut á bronzo, d'uns 8 centímetres de llargada y en forma de fletxa. No volgué desférsen de cap mena.

La parroquia, qu'en sigles passats seria de les mellors del bisbat de Barcelona, puix tenia molts bens y les sufragànies de Rodonyà, Masllorens y Masarbonés, queda avuy reduhida á la trista condició de parroquia rural. L'iglesia és petita y antiga. En la sagristia y l'arxiu hi hà objectes que se'ls suposa d'algun mèrit y valiment. La casa rectoral, vella y rònega, és un testimoni mut de l'antiga riquesa d'aquella parroquia. Lo campanar, que sosté un nou y ben preuhat relloge de torre, se'l considera de mèrit artístich. No hi hà altre fossar que'l vell, tocant á les parets de la iglesia. Lo personal eclesiàstich se reduheix are al senyor rector. Sant Bartomeu és lo titular de la parroquia, per quina diada celebra'l poble sa festa major.

Lo còs municipal està constituhit per sis membres: arcalde, tinent y quatre regidors. Lo Jutjat consta de jutge y suplent, fiscal y suplent. Abdugues corporacions se serveixen d'un meteix secretari y agutzil.

Sosté dugues escoles elementals incompletes, una de nens y altra de nenes. Té un edifici propi ò comunal destinat á ensenyança y habitació pels mestres, y ademés dos casals ocupats per la Casa de la Vila, en un dels quals hi està aparedat, aixís tal com sona, lo vell arxiu municipal, que contindrà, sens dupte, notables y antichs documents.

Los artistes ò menestrals són escassos: un fuster, un espardenyer y un paleta. Hi hà també una tendeta, un forn de puja, dos cafès, tavernes y un estanch. Tenia correspondencia diaria; més lo govern madrileny cregué

oportú fer una important economia y'ls hi suprimí'l peató. D'aquella fetxa data la desitjada nivellació dels pre-supòsits de l'Estat.

Fòra de l'agricultura, no hi hà cap industria ni comerç.

Com á principals casals se poden citar: Cal Ambrós, Cal Cintoy, Cal Vidal, Cal Armengol, Cal Blay, Ca la Mundeta y Cal Galofré. L'únich apellido qu'abunda és Boronat.

L'esperit religiós s'aguanta encare ab bastanta fermesa; y per lo qu'atany á costums, llenguatge, manera de vestir, etcètera, en res se distingeixen de Rodonyà y altres pobles de l'entorn.

Diriem are alguna cosa de lo molt que's pot dir del vehí poble de Montmell, més creyem n'han parlat ja persones de més coneixements científichs y de més competencia que nosaltres en aquesta classe d'assumptos.

PAU TEIXIDOR Y TARRIDA

Soci delegat á Rodonyà

14 de Novembre de 1894.

SECCIÓ ARQUEOLOGICA

PINTURES MURALS Á S. PERE DE TARRASSA

Importants són per l'història de l'art en la nostra patria les pintures descobertes en la romànica iglesia de Sant Pere de Tarrassa. Llàstima que'l temps, y principalment la mà de l'home, les hagen deixades tant atropellades. Se troben en la paret d'enfront la porta d'entrada, desde la cornisa en que descansa la volta fins á 1'50 metres del sol, y desde'l chor (avuy á terra) fins á cosa de 8 metres vers l'àbside. Estàn dividides en requadros, voltats d'orles senzilles. Algunes d'elles són línees de diferent color. Sota la cornisa l'orla és ample, en línea formant zig-zag, á tres colors, blau, vert y groch, produhint un bonich efecte.

En la primera línea de requadros n'hi hà quatre. Del primer los únichs restos que hi hà són una serie de caps y lo vestit d'una figura. Los caps porten tots una especie de *limbo* y estàn inclinats en actitud com d'adorar. Los colors que dominen són lo vermell, lo negre y lo groch. Lo segon requadro està quasi borrat del tot, conservant encare, al mitj de sa part superior, una testa ab *limbo*. Lo tercer y quart no's pot distingir bé lo que representen, puix estàn molt borrats: principalment en sa part superior, se veuen no més grans taques vermelles que corresponen als vestits.

En lo primer de la segona línea hi hàn dugues figures sentades una enfront de l'altra, ab los braços alçats.

Lo fondo d'aquet requadro és d'un color verdós. En lo segon no's pot distingir lo que hi havia, puix falta en alguna part la pintura. Lo tercer requadro representa la Crucifixió. Està en bastant bon estat de conservació, igualment que'l quart requadro, que representa lo devallament de la Creu.

En la tercera línea lo primer requadro representa lo Salvador assentat, ab una bola á la mà. La part superior

està ben conservada; no aixís l'inferior, que quasi s'hà d'en-devinar. Lo següent requadro's troba destruhit per una obertura ò armari que feren á la paret. En lo tercer requadro Cristo està assentat ab los dos braços en alt en actitud de benehir, y sembla que dos cossos se troben ajeguts sobre sos genolls, y á la seva esquerra se distingeixen molt bé tres caps quals cossos estàn mitj borrats.

Lo més important de tots és l'últim requadro, que representa Santa Lluçia sentada, ab lo plat y los ulls á la mà y dos àngels als seus peus, tot en molt bon estat de conservació. Part d'aquet requadro ocupa lloch dels altres, com si hagués sigut fet en època més posterior, puix lo dibuix y colorit són molt més correctes. Un dels àngels no està acabat, puix ses ales sols estàn dibuixades ab mangre, y les línees dels requadros superiors continuen com si l'artista no l'hagués acabat y més tart haguessia omplert aquell vuyt ab l'imatge de dita santa. De la part inferior de les pintures fins á terra en queden alguns restos, com si hagués sigut tot pintat ab ocre com una faixa.

L'estat general de conservació és dolent, estant molt malmeses, puix quan rebossaven les parets de l'iglesia foren picades les pintures perquè s'agafés lo morter, y ademés al posar l'altar que hi havia abans feren tot de forats per posarhi los topos de fusta ab qu'ajuntarlo, y á més l'armariet de que he parlat abans. Ademés, á causa de les humitats, la calç de la pintura bufa en molts punts: tal és així, que falten molts troços de pintura, y n'hi hà d'altres que cauràn al tocarlos.

Sembla qu'aquesta pintura, per l'abundancia de colors, per l'indumentaria d'algunes figures, pels requadros, són del sigle XIII, encare que no foren executades per cap mà mestra, puix lo dibuix és, en general, molt incorrecte.

Un descobriment molt important fou lo de l'altar major. Al treure dit altar se trobà qu'una paret tancava lo lòbul de l'àbside. Desfent dita paret, qu'era de fanch y pedres, aparegué l'antich retaule. Aquet podem dir qu'és únich á Catalunya. Una paret tanca'l lòbul de l'àbside, y á una altura com de dos metres una viga la divideix

transversalment. Aquesta surt de la paret, y sobre d'ella s'apoyen tres airoses columnetes que formen quatre capelles, en qual interior estàn pintats los signes dels evangelistes en blau, groch y vermell. Sobre d'aquestes capelletes una altra columna forma dugues capelletes més, y en son interior hi hà pintades dugues figures quasi iguals en la meteixa posició, ab la diferencia que la de l'esquerra té en sa part superior dreta una creu trapezoidal, blanca. Al voltant d'aquestes capelletes se veuen restos d'altres pintures.

Los colors que dominen en totes elles són solament lo groch, blau y vermell. Sembla que són anteriors á les altres de l'iglesia.

En l'altar hi hà la primitiva ara romànica, que fou tapada ò bé omplerta en l'època de les *reformes*, y qu'encara falta netejar.

¡Vulga Déu que's puguen conservar aquets restos de verdader art completament nets dels *adornos* que van posarlos en les èpoques calamitoses del mal gust.

JULI VINTRÓ

SECCIÓ FOLK-LORICA

COSTUMS POPULARS DEL VALLÈS (1)

Quan los infants comencen á fixarse en los objectes y sers que'ls rodejen, los pares, mares, parents y coneguts los fan moltes festetes ò cacanyoes, acompanyades la major part ab poesia y cant popular, qu'als cinch anys ja han après. Citaré les següents:

MANS MANETES

Si la mare té'l fillet en sos braços al veure al pare ò á un dels expressats, l'agafa per sota les aixelles y lo posa de cara á l'arri-

(1) Los jochs populars que precedeixen, recullits pel Sr. Plantada, delegat á Mollet del Vallès, se poden més bé classificar com á cançonetes que com á veraders jochs que'ls noys ò noyes per sí sols fan, buscant expansió en son esperit, ardidesa en sa inteligencia ò desenrotllo de ses torces materials.

Los autors estrangers que principalment han coleccionat los jochs populars de l'infantesa, los han dividit regularment en varies seccions ò series: 1.º: Los jochs d'acció ò moviment sense instruments, com per exemple lo cavall fort. 2.º: Los jochs d'acció ab instruments, com per exemple les bales, saltar la corda, etc. 3.º: Jochs quiets d'entreteniment, com les dames, la loteria, dòmino, etc. 4.º: D'exercicis particulars, com la gimnástica, lo nadar, etzètera. 5.º: Les recreacions particulars, com la llinterna màgica, les xarades, lesombres xinesques, etc. En eixa classificació, com se veu, no hi entren los jochs en que no hi figura per res l'iniciativa de l'infant, com los del Sr. Plantada, y que són més ben dit festes, moltes d'elles acompanyades de cant, ab que les persones grans procuren alegrar als noys petits.

Altres han dividit los jochs de l'infancia per les distintes edats de la criatura, y, per lo tant, per cada una de les èpoques en que cambien les aficions d'aqueixa. Baix aquest punt de vista los jochs del Sr. Plantada perteneixen á la primera edat ò època, an aquella edat en que la criatura per sí sola no pot ferlos y en que juga segons l'iniciativa ò voler de la persona que'l dirigeix. Després ja vindrán los jochs d'esbojarrament ò força, pera venir després los quiets d'habilitat ò inteligencia, y finalment los que s'apropen més als usos y costums de la nova societat en qu'han d'entrar de persones formals, barrejats ja noys y noyes, com jochs comuns, per exemple lo de prendes, balls, etc.

En los del Sr. Plantada hi és factor predominant la tendresa. Són jochs fets á l'infant per persona que hi vessa tot lo seu cor pera alegrarlo y entretenirlo.

bat. Aqueix, ab la cara riallera, miràntsel de fit á fit, se posa á picar les palmes de les mans mentres va cantant:

Mans, manetes, pícales tetes,
pícales tu, que les tens boniquetes.
Lo gall, gall; lo gall, gall;
la cueta de la gallina;
lo gall, gall; lo gall, gall;
la cueta del nostre gall.
Nostre gall n'és cantadó:
canta de dies, canta de dies;
nostre gall n'és cantadó:
canta de dies y de nits no.

Quan lo fillet també ho sap fer, és dir, ja sap correspondre an aqueix carinyo picant les seves manetes, és molt gran la satisfacció que tenen lo pare y mare en particular, y los demés, si no la senten tant intensa, també 'n participen.

A Venecia, segons Bernoni (*Puntata*, [XII, pàg. 14), lo joch de *Salta*, *Viralta* és aixís:

Un saltarelo,
un altro de piú belo,
una riverenza,
un'altra per penitenza,
un baso à chi ti vol.

A la Marca (Gianandrea, *Saggio di giuochi e canti fanciulleschi*) les *Campanas* fan:

Din, do
le campane de Scimò.
E Scimò da ricopelle,
da marito a la zitelle...

Lo joch de *Los dits*, en Portugal, segons Coelho (*Jogos e rimas infantis*), és aixís:

Dedo mendinho
seu visinho,
pae de todos.
Furabolos
mata-piolhos.

A Benevento, segons Corazzini, diuen:

Chisto vo u pane;
Chisto dice: ca nun ce neé;
Chisto dice: va accatta;
Chisto dice: nun ce stan denani;
Chisto dice: pi, pi a parte nica.

RALET

Lo ralet se fa agafant ab la mà esquerra una maneta del nin, la que's posa extesa y de palma enlaire. La persona que l'acaricia ab lo cap de l'índice de la mà dreta li frega suaument dita palma, mentres va cantant:

Ralet, ralet,
paga dineret!

Donantli després, ab la seva palma de la mà, un coparret, lo qu'acostuma fer riure molt á l'infantó.

SALTA, VIRALTA

En lo passatemp del *Salta, Viralta*, lo noyet ò noyeta, pujant

A Sicília, segons Pitre (*Dei giuochi fanciulleschi*):

Chistu (il mignolo) voli pani;
Chistu (l'anulare) dici: un cci nn'è;
Chistu (il medio) dici: va rrobba;
Chistu (l'indice) dici: un saciu la via;
Chistu (il pollice) dici: vicchiazzu, vicchiazzu camina eu mia (*bis*).

El Sr. Pérez Ballesteros, D. Joseph, que copia també les tres anteriors variants en son folk-lore gallego, publicat en la *Biblioteca de tradiciones españolas*, tomo IV, á l'ocuparse dels jochs de l'infancia posa la següent variant (pág. 156):

Este o dedo meniño,
este e o seu sobriño,
este o mayor de todos,
este o *surabolos*,
e yeste o mata piollos.

Lo joch del *Cavallet*, segons lo dit Sr. Pérez Ballesteros, se canta aixís (pág. 157):

Arre, caballito,
vamos á Belén
á buscar la Virgen,
y el niño también.
Arre, arre, arre,
que llegamos tarde.

Segons lo propi senyor, lo de la *Lluna* se diu del següent modo (pág. 162):

Luna, lunera,
cascabelera,
toma un ochavo
para canela.

á un esgrahó ò cadira, mentres són petitets un de gran los agafa per les mans, fentlos balancejar un xich mentres va cantant:

Salta, Viralta,
trenca una galta :
Nostre Senyor
te'n darà un'altra.

O bé:

Nostre Senyó
te farà un petó.

A l'acabar de cantar se'ls fa fer lo salt.

Quan són grandets ja no volen que'ls agafin la mà ni que'ls cantin perquè ja ho fan ells, anant de mica en mica saltant de més alt.

LOS DITS

Agrada també molt á la primera edat que se'ls faci la següent joguina: lo pare, mare, tia, oncle, etc., agafen una

Això'ns recorda que Fernán Caballero, en una de ses noveles, lo posa també propi d'Andalucia de la següent manera:

Luna, lunera,
cascabelera,
mete la mano
en la faltriquera,
saca un ochavo
para pajuela.

Lo Sr. Pérez copia dos variants, una de Nàpols, treta d'Imbriani, que diu:

Luna, luna nova,
mename quati ova,
menammelle nzino
ca me faccio' tagliulini;

y altra de la Capitanata:

Luna, luna nuova,
non t'agge vist' ancuor,
e mo' che t'agge vist
salutam a Gesu-Crist.

maneta, y van tocant, donant una petita estiradeta, tots los ditets, començant pel pols, mentres van dihent:

Aqueix és lo pare,
aqueix és la mare,
aqueix fa les sopes,
aqueix se les menja totes,
aqueix fa: piu, piu,
que no n'hi hà per mi?

LO PONT

Quan ja caminen, també senten gran plaher en passar pel pont, que consisteix en passar per entre les cames dels grans. A vegades aquets los enclouen lo coll ab los genolls, de manera qu'ells no poden anar endevant ni enderrera, fent riure molt ab los esforços que fan per fugir de la presó, haventnhi que també riuen y altres que s'enrabien.

LOS DINERETS

Quan los nins s'arrimen buscant cacanyes, á vegades se'ls diu:

Quans diners tens?

ò bé:

Ahont tens los dinerons?

Els, tot rihent y mirant al de major d'edat, apreten los braços al pit, contestant:

Aquí!

Y senyalen ab un dit á sota l'aixela. Allavors lo gran los hi fa pessigolles en aqueix punt, lo que'ls fa riure molt.

TAT

També passen bons ratos divertits fent lo *Tat*, que consisteix en posarse un de gran derrera del pare, mare ò altra persona ò subjecte que'ls tapi un xich. Lo gran dirigeix lo cap á un

cantó y crida *tat*, lo noyet desseguida gira lo cap envers allà ahont se sent la veu, y lo gran llavors diu *tat!* desde l'altre cantó, anant fent aixís un bon rato, rihent lo petitó de gust.

CAVALLET

També troben gran plaher quan lo pare ò un altre posa la cama drete sobre la contraria y'ls assenten sobre lo peu dret, alçantlos y baixantlos més ò menos depressa, segons lo ritme ab que's canta la següent cançó:

Arri, arri, cavallet,
anirem á Sant Benet.
Si la post se gira
anirem á can Rovira;
si la post cau,
farem un petó
y adeussiau.

Com qu'aqueixa posició és penosa per l'home y'ls nins volen que duri, s'acostuma posarlos sobre una cuixa per enlairarlos y baixarlos mentres se canta la cançó. A l'acabarla se'ls fa fer un salt posantlos de peus á terra. En lloch de dita cançó, á vegades no més se diu:

Caballito,
caballito,
caballito, &

figurant al principi ab lo cant lo moviment del cavall, després lo trot, y per últim lo galop; lo que, entre mitj de molt riure, els fa dir: *prou! prou! prou!*

ADÉU, ADÉU

Quan á un noyet ò noyeta se l'emporten d'una casa ò bé un conegut s'en va de la casa del nin, la mare, pare, tia, li diuen: — Fesli adéu. — Ell ò ella estiren al moment endevant un ò'ls dos braços tot mirantse, somrihent, aquella persona; clouen y obren desseguida los dits de la mà ò mans, y expressen ab aquesta mímica lo que no poden encare dir ab la boca.

LA LLUNA (1)

També passen bons ratos en la vesprada quan, posats en los braços, se'ls ensenya ab lo dit y se'ls canta :

La lluna,
la pruna,
vestida
de dol,
son pare
la crida,
sa mare
la vol.

La noya
petita
remena
els coixins.
Sa mare
la renya
devant
dels fadrins.

Cançons que'ls queden en la memoria y canten tot fent saltirons quan són més grandets.

LES CAMPANES

Assentadets en la cuixa dreta, se'ls agafa per les manetes y se'ls gronxa fentlos anar lo cos endevant y enderrera, moviments que després ells meteixos fan, senyalant adalerats que volen que'ls gronxin y'ls cantin la cançoneta següent, que té aqueix passatemp:

Ninch, nonch,
les campanes
de Palou.

Ninch, nonch,
les campanes
de Palou.

Nonch, nonch,
Nonch, etc.

(1) Les cançons d'aqueix passatemp tal vegada estarien millor escrites del modo següent:

La lluna, la pruna,
vestida de dol,
son pare la crida,
sa mare la vol.

La noya petita
remena'ls coixins.
Sa mare la renya
devant dels fadrins.

Al dir *nonch, nonch*, se'l mitj ajup enderrera, acció qu'acostuma agradarlos molt y'ls fa riure y ensenyar les dentetes.

BALOM

Lo balom consisteix en agafar los petitets per sota l'aixella, enlairantlos y fentlos hi fer un salt de tres, quatre ò més passes. Per executarlos han d'esser dos de grans. Al verificar dit salt van dihent:

Balom!
Balom!

LA O... O...

Fan los petitets aqueix passatemp donantse coparrets ab la boca oberta ab lo pla de la palma de la mà dreta, tot anant dihent en alta veu:

o... o...

LA VELLA

Sembla qu'encare no tenen los petitets temps d'entendre lo llenguatge que ja saben fer la vella, atès qu'al dirlos que la facin tiren lo llavi superior enlaire, arrufen lo nas, mitj cluquen los ulls y arruguen lo front. Acredita que comprenen que fan la mueca que se'ls demana la rialleta que hi estampen a l'acabarla. Aqueix passatemp lo fan fer los pares moltes vegades perquè aixís los veuen les dentetes quan neixen y van creixent.

LO NERO

Tenint un de la familia entre'ls braços ò falda á un infant, va un altre y li agafa'l nas ab los caps dels dits pulgar y índex de la mà dreta, estrenyentlo suaument y estirantlo tot anant dihent:

Nero!... Nero!... Nero!...

De sopte fa com qui li arrenqués: posa lo dit pols entre

l'index y el del mitj, fent sortir l'extrem del pols, lo que's fa bellugar devant de l'infantonet semi-cantant :

Eh que t'he pres lo nero!

Lo nin se palpa lo nas, y, vegent que encare'l té, se posa á riure sorneguerement.

Qu'agrada aqueix passatemps als petitets ho demostra el qu'ab signes senyalen que se'ls faci més, y ells també aviat volen pendre lo del pare, mare, etc., fent ò volent fer lo que veuen fer als grans.

MONTJUICH

Estant un noyet distret, un de més gran, ò un adulte, va per darrera, li aplica les palmes de les mans á les galtes, apretantles tant com pot, y alça al nin dihent:

Veus á Montjuich?

Lo nin, fent esforços per escapar de ses mans, fentli pampallugues los ulls, respon *sí* ò *no*.

Quant lo barbre que practica aqueixa acció lo solta, lo noy, tot enfadat, li diu tants pensaments com li venen á la boca. Aqueix passatemps deuria desterrarse completament. Ab molta facilitat pot quedar mort l'infant que se li vol fer veure Montjuich per poderse dislocar la atlòidea, qu'és la primera vèrtebra cervical.

PETONS

De tres maneres ensenyen les mares vallesanes de fer petons als infants: á la catalana, á la francesa y á l'inglesa.

A LA CATALANA

Mare y fill se'ls fan á les galtes, front, barba, coll, clatell, essent los més carinyosos y dolços los fets á la punta dels llavis.

A LA FRANCESA

Lo fill agafa la pell del mitj de les galtes de la mare ab los

caps dels dits, s'acosten les cares, y lo fill fa'l petó á la punta dels llavis de la mare.

A L'INGLESA

Aqueixos se diu que's tiren. L'infant junta les puntes dels dits de la mà dreta, posa dites puntes als llavis, qu'estàn closos y allargats tot lo possible, aparta de moment la mà, fentli descriure una curva, esperpillant los dits durant aqueix moviment, aixís com esclata'l ruido particular del petó, y's mira ab cara riallera á la persona á qui'l dirigeix.

Poso mares per esser més interessades.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA

Mollet del Vallés 26 de Maig de 1895

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS

DESDE 'L PRIMER D'ABRIL FINS AL DIA DE LA FETXA

SOCIS RESIDENTS

D. Alfons Llimona y Bruguera, D. Ramon Puig y Font, D. Ramon Casellas Dou, D. Pelegrí Casades y Gramatxes, D. Joaquim Lafont y Martínez, D. Joaquim Bordons, D. Enrich Alexander, D. Anton Amatller, D. Manel Degollada, D. Ricard Castanys, D. Joseph Pascó, D. Santiago Rusiñol, D. Joseph Puig y Cada-falch, D. Joan Mon y Bascós, D. Frederich Blanchart, D. Pere M. Suarí, D. Joseph M.ª Comas, D. Domingo de Guzman Viladomat.

SOCIS DELEGATS

D. Vicens Jutclá, á Olot. — D. Alfons Vila y Coeta, á Oix. — D. Joaquim Ruyra Oms, á Blanes. — D. Ricart Tobella, á Olesa de Montserrat. — D. Jaume Serra y Iglesias, á Vendrell. — D. Jaume Casas Pallerols, á Cornellà. — D. Joseph Casals y Duran, á Tar-rassa. — D. Joseph Conangla y Fontanillas, á Montblanch. — D. Segimon Verdaguer, á Orta. — D. Fabià Aguadé, á La Riba. — D. Hermili d'Olóriz, á Pamplona. — D. Emili de Barros, á Río Janeiro.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

- De la Asociación de Arquitectos de Cataluña: *Lista de los socios que componen la corporación, 1895.*
- De D. Francisco de Bofarull y Sans: *A la memoria del egregio señor Isidoro Carini, perfecto de la Biblioteca Vaticana, discurs pel propi donador.*
- De D. Olaguer Miró: Un volum de poesies, y *La qüestió industrial*, per D. Antoni Camps y Fabrés.
- De D. Antoni Vila y Sala, Pbre.: *Noticia històrica de les dos santes espines de la vila de Sampedor.*
- De D. Ferran de Segarra: *Apuntes para un estudio de los sellos del rey D. Pedro IV de Aragón*, pel propi donador.
- De D. Anton Busquets y Punset: *Poesia Al jovent de Campdevanol*, pel propi donador.

- De D. Antoni Bulbena: *Romancer feudal cavalleresch*, compilat pel donador.
- De D. Francisco Flos y Calcat: *Lo regionalisme explicat*, pel propi donador.
- De D. A. Gaza y Roselló: *Dues notes*, pel propi donador.
- De D. Jaume Maspons y Camarasa: Discurs que llegí en la sessió inaugural del curs de 1894-95 de la societat Centre Escolar Catalanista.
- De D. Jaume Sturzenegers: *Carte des chemins de fer de la Suisse. — Carta della Strade ferrate della Svizgera. — Berne et ses environs. — Chemins de fer, Schynnice-Platte-Bhan-Interlaken. — Les lacs de Thoune et de Brioux. Huit jours à Genève. — Guide de Berne. — Voyage en Suisse. — Guide de Lausanne. — Genève* (carta y panorama). — *A través les Alpes par le chemin de fer de Saint-Gothard. — Lugano et ses environs. — Zürichse. Grand hotel de Rhein. — Lugano* (carta). — *Guide de Zurich. — Genève* (album).
- De la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona: *Discurso de entrada leído por el académico señor Marqués de Camps*.
- De D. Vicens Plantada Fonolleda: *Costums populars del Vallès* (manuscrits), pel propi donador, que publiquem en aquest número.
- De l'associació Los Compañeros del Socorro: *Memoria y Reglamento*.
- De la societat Gergraphischen Gesellschaft in Wien: Anuari de 1894.
- De D. Anton Busquets y Punset: *Lliroya*, poesies pel propi donador.
- De D. Pelegrí Casades: *Lo Llusanès*, (manuscrits), pel propi donador.
- De D. Jascinto E. Tort y Daniel: *Folk-lore musical català*, pel propi donador.
- Del Centro de Maestros de Obras de Cataluña: Llista de socis del present any (1895).
- De D. Domingo de G. Viladomat: *Novenari del Crist de Salomó*.
- De D. Antoni Bulbena: *L'història de Griselda*, romanç pel propi donador.
- De D. J. Conangla y Fontanillas: *Montblanch*, poesia pel donador.

D. Cèsar August Torras ha fet lo donatiu de 200 exemplars del volum 8.º de les *Memorias de la Associació Catalanista d'excursions científicas* ab destí á les existències pera la venda.

DONATIUS PERA'LS MUSEUS Y COLECCIONS

- De D. Angel Canellas Romans: Set goigs y nou estampes.
- De D. Joseph Mas, Pbre.: Troços de metall argentí trobat en una mina prop de la Torre de la Fam del terme de Piera.
- De D. Francisco Maspons y Anglasesell: Un calch de les dugues campanes que hi havia en l'antiga torre inclinada de Zaragoza, avuy derruhida.

- De D. Canut Estarriol: Un exemplar d'una peça de teler de l'època romana.
- De D. Cels Gomis: Colecció de medallons grechs (7 exemplars).— Colecció de monedas (34 exemplars).— Colecció de documents (17 exemplars).
- De D. Jaume Puigventós: Un document de l'any 1662, escrit sobre pergami.
- De D. Jaume Sturzenegers: Un mapa (Carte-relief de la Suisse).
- De D. Pere Pagès: Una fotografia dels excursionistes que verificaren l'excursió á Montserrat en obsequi al Sr. Olóriz.
- De D. Lluís Ramis: Un goig.
- De D. Joseph Roig y Puñed: Vista de l'antiga ermita de Sant Llorenç de la Sanabra.
- De D. Domingo G. Viladomat: Un goig.
-

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

FESTA PATRONAL DE SANT JORDI. — Se celebrà enguany en lo Saló de Cent de les Cases Consistorials, qual acte resultà molt brillant.

Presidí la sessió lo president del CENTRE, Sr. Maspons y Labrós, qui tenia á son costat l'arcalde de Barcelona, Sr. Rius y Badia. Los sillons de l'estrado estaven ocupats per representants de corporacions, socis del CENTRE y los artistes y escriptors que devien pendre part en la vetllada. Lo restant del Saló de Cent l'ocupava nombrosa y escullida concurrència, lluhint ses gales moltes belles senyoretetes.

Oberta la sessió, lo secretari, Sr. Galbany, llegí los acorts referents á la vetllada qu'es celebrava.

Foren molt aplaudits los treballs literaris originals dels senyors Bosch de la Trinxería, Bulbena, Brossa y Sangerman, Massó y Torrents, Pons y Massaveu, Tintoré (D. Lluís), Franquesa y Gomis, y Rocamora. La part musical estigué confiada als mestres Rodoreda y Millet, á les senyoretetes Rodoreda, Vicens, Margarit y Risueño, y als senyors Sagí, Però, Balasch y coro de noys y de noyes. Varis números tingueren de repetir-se.

A les senyoretetes que prengueren part en lo concert se'ls regalaren bonichs rams de flors ab cintes de *moaré* ab les quatre barres rojes de l'escut de Catalunya, y als noys y noyes del coro, capcetes de confits.

L'acte terminà á les dotze y quart, sortint la concurrència complasculdíssima.

VETLLADA EN HONOR DELS SOCIS DEL CENTRE PREMIATS EN LOS JOCHS FLORALS D'ENGUANY. — Se celebrà lo dia 7 de Maig, assistint á l'acte D. Hermili d'Olóriz, ilustrat arxiver de la Diputació de Navarra, valent regionalista, inspirat poeta y mantenedor del Consistori, los presidents d'aquesta corporació, del Centres Catalá y Escolar Catalanista, de l'Associació Popular Regionalista y altres corporacions, y á més una lluhida concurrència.

Lo Sr. Maspons y Labrós, president del CENTRE, féu una galana presentació del Sr. Olóriz á la concurrència y ab inspirats conceptes explicà la significació de l'acte. Lo Sr. Torres y Reyetó

llegí un poètic discurs referent á la festa, al CENTRE EXCURSIONISTA y á sa significació en lo moviment literari català. Se llegiren les següents composicions premiades en los Jochs Florals d'enguany: *Lo millor de la terra* y *De mala mena*, del Sr. Ruyra; *La Salve á Montserrat*, del Sr. Tell; *La bandera de Santa Eularia*, del Sr. Serra, que guanyà'l premi ofert pel nostre CENTRE; *La mestressa*, del Sr. Nadal; *Lo Cabaler*, del Sr. Renyé; y los *Goigs de Sant Magí*, del Sr. Font y Sagué.

Interpolats ab aquestes composicions recità, entre picaments de mans, lo Sr. Olóriz, d'una manera magistral, sa inspirada poesia *La patria navarra*; lo Sr. Rocamora, sa balada en prosa *La guantera maca*; y el Sr. Juli una humorística y filosòfica composició del Sr. Pons y Massaveu.

Lo senyor president del CENTRE, glossant les composicions llegides, endreçà un hermós parlament donant al meteix temps les gracies al Sr. Olóriz, als poetes premiats, als representants de les corporacions y á la concurrència, qu'aplaudí ab entusiasme á tots los que prengueren part á la poètica vetllada.

SESSIONS PREPARATORIAS. — En lo segon trimestre del corrent any s'han celebrat les següents:

Dia 4 Abril: Sessió preparatoria de l'excursió al *Serrat dels Morts* (Sampedor). Lectura del treball del soci D. Anton Busquets sobre *Tradicions del Montseny*.

Dia 10 Maig: Sessió preparatoria de l'excursió á Montserrat en honor del mantenedor dels Jochs Florals d'enguany D. Hermili d'Olóriz.

Dia 24 Maig: Sessió preparatoria de l'excursió á Rodonyà. Lectura, per D. Juli Vintró, de la memoria de l'excursió oficial al Monastir de Sant Pere de Roda y Castelló d'Ampuries.

Dia 10 Maig: Sessió preparatoria de l'excursió á les serres de Prades. Lectura, per D. Joseph Galbany, de la Memoria referent á una excursió als singles de Talaixà y Sant Aniol y al Vallespir (Catalunya francesa).

Dia 21 Juny: Sessió preparatoria de l'excursió á Rodonyà (sospesa lo dia 26 de Maig á causa del mal temps). Lectura del treball de D. Joseph Brunet y Bellet *Lo cristianisme en la India*.

Presidí les esmentades sessions lo senyor president del CENTRE, D. Francisco de Sales Maspons y Labrós.

Dia 27 Juny: Sessió pera preparar les excursions qu'ab carácter colectiu tindran lloch durant los mesos de Juliol y Agost. S'aprovaren los següents itineraris: Excursió al Pich d'Estats

pujada per Vic-de-Sos (Ariège) y baixada pel Pallars. Excursió á Ull-de-Ter, Puig de Bastiments, Mantet y gorjes de Nyer. Excursió á Andorra, Pallàs, Aran y conca del Noguera Pallaresa. Ascensió á la Maladetta desde *Bagnères de Luchon* y retorn per la Vall d'Aràn. Los senyors associats que desitjin informarse detingudament de tot lo concernent an aquestes excursions, podrà dirigitse al secretari primer.

EXCURSIONS Y VISITES

EXCURSIÓ Á SAMPEDOR Y AL SERRAT DELS MORTS (7 Abril de 1895).—En lo vinent BUTLLETÍ 's publicarà la memoria que d'aquesta excursió ha escrit lo Sr. Palet y Barba.

EXCURSIÓ Á VALLDERRÓS.—Estava anunciada pel dia 28 del propi mes y tingué de sospendre's per motius imprevistos.

EXCURSIÓ Á MONTSERRAT.—En obsequi al senyor D. Hermili d'Olóriz, vingut á nostra ciutat ab motiu de la festa dels Jochs Florals, tingué lloch aquesta excursió lo dia 12 de Maig, assistinhi nostre president Sr. Maspons, lo qui ho és del Consistori dels Jochs Florals D. Lluís Domenech, lo Sr. Gallissà, de la *Lliga de Catalunya*, y els associats Srs. Massó y Torrents, Canals, Castellet, Galbany, Pagès, Bulbena (Pere), Capell, Vintró y Carsi. Recorregueren los llochs més pintorescos de la nostra santa montanya, no oblidant l'ascensió á Sant Geroni, en quin enlairat cim s'improvisà una sessió catalanista, en la qual lo nostre president nombrà soci delegat á Navarra al Sr. Olóriz, y es visitaren les dependencies interiors del Monastir acompanyats del M. I. Pare Ruera, visitador general de l'ordre, qui tingué ab los excursionistes delicades atencions que molt li regraciem.

EXCURSIÓ Á ALCOVER Y Á LES SERRES DE PRADES Y DE CIURANA (1, 2, 3 y 4 de Juny).— Pròximament publicarem la memoria qu'està escrivint lo Sr. Pagès y Rueda.

EXCURSIÓ Á RODONYÀ (23, 24 y 25 de Juny).—Assistencia dels Srs. Maspons, Torres y Reyató, Brossa, Arrau, Robert, Pagès, Canals, Viladomat, Vintró, Nogué, Andreu y Galbany. Com en lo present BUTLLETÍ publiquem l'interessant monografia que sobre Rodonyà ha escrit el nostre benvolgut delegat lo Sr. Texidor y Tarrida, creyem innecessari fer altra relació de la població visitada: sols direm qu'els excursionistes reberen innumbrables obsequis per part de dit senyor, los que de tot cor li estimen, y

que, escayentse ser la festa mayor en los dies que durà l'excursió, pogueren coneixe algunes de les més típiques costums d'aquella comarca.

També han tingut lloch durant lo meteix trimestre importants visites á les coleccions de D. Francisco Soler y Rovirosa y á les de D. Enrich Batlló.

En abdugues los associats que hi assistiren tingueren ocasió d'admirar interessants y valiosos exemplars dignes del major estudi y atenció de tots los bons arqueòlechs y aficionats. Igualment s'examinaren, en una visita practicada á casa 'l nostre consoci Sr. Serrallach, los planos de restauració del Monastir de Camprodon que dit senyor ha executat per encàrrech de l'ilustre senyor Bisbe de Girona.

CONFERENCIES

Al donar compte en l'anterior BUTLLETÍ de les conferencies qu'havien tingut lloch en lo primer trimestre d'aquest any, involuntariament omitírem les que sobre'l tema *Catalunya en la literatura castellana y Una excursió geològica als voltants de Granollers* donaren respectivament nostres benvolguts associats los senyors Rubió y Lluç y Palet y Barba, conferencies interessantíssimes, de les que parlà ab molt elogi la premsa local.

Nostre consoci D. Antoni Palau y Dolcet, en les vetlles del 17 de Maig y 14 de Juny, donà á coneixe un notable treball que titula *Anals històrics de la vila de Montblanch*, que resultà ser una completa monografia d'aquella població aixís com de sa rodalia. Aquet treball, que l'autor ha posat á disposició del CENTRE, esperem en breu poderlo donar á coneixe als nostres llegidors.

Sobre l'història de la meteixa vila lo Sr. Cantó donà altra no menys important conferència en la vetlla del 27 de Juny. Lo Sr. Cantó, á més de conciençut historiador, se demostrà expert folk-lorista pel gran nombre de costums, cançons y corrandes que presentà de la comarca montblanquina. Foren molt celebrats una colecció de dibuixos y un mapa de la vegueria de Montblanch, deguts al propi conferenciant, qu'estingueren exposats durant l'acte.

Lo dia 7 de Juny nostre il·lustrat consoci D. Ignaci Valentí,

catedràtic de la facultat de Medicina, desenrotllà'l tema *Biologia pràctica*. Difícil de tot punt és condensar en breus línies l'erudita disertació qu'ab galana frase y escayentes imatges feu nostre consoci. Coneguda és la seva competencia en eixa classe d'estudis, qu'ha tractat en diferents ocasions ab general aplauso. Semblants manifestacions féu la nombrosa concurrència, qu'ab atenció seguí punt per punt l'interessant treball del Sr. Valentí y Vivó.

NOTA

Inseguint la costum establerta desde la fundació de la primera associació excursionista, durant los mesos de Juliol, Agost y Setembre lo CENTRE suspèndrà los actes oficials. N'obstant, lo local social quedarà obert á les hores de costum, xo és, de 4 de la tarde á 11 de la nit los dies feyners, y de 11 del matí á 1 de la tarde los festius.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.